МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кафедра кримінального права та кримінології

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни «ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ»

для здобувачів вищої освіти 2-го курсу факультету заочного навчання працівників поліції, які навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти

Дніпро – 2019

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Запобігання злочинам Національною поліцією», спеціальність 262 – «Правоохоронна діяльність», для здобувачів вищої освіти 2-го курсу факультету заочного навчання працівників поліції, які навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти

Підготував **Бабанін С.В.** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування, 25.06.2019 р., протокол № 14

ТЕМА № 1-2. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Рекомендована література

Вступ

1. Поняття та ознаки злочину, його співвідношення з поняттям кримінального правопорушення.

2. Сучасна кримінологічна політика: поняття, зміст, значення.

3. Поняття і структура сучасної системи запобігання злочинності в Україні. Законодавчі акти з питань протидії злочинності.

Висновки

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

акти міжнародного права:

1. Конвенция относительно рабства от 25 сентября 1926 года с изменениями, внесенными протоколом от 7 декабря 1953 года. Украина присоединилась к данной Конвенции 29 августа 1959 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_857. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради № 3484–XI від 26.01.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

закони:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. №1835-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

6. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з міст позбавлення волі: Закон України від 22.06.2001 р. №1435-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

8. Про громадянство. Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

9. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 року № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

13. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

14. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

15. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

Мета лекції: базується на визначенні понять «кримінального правопорушення», «злочинності», характеристиці ознак злочинів, визначенні видів злочинів та їх характеристики, аналіз сучасної системи запобігання злочинності, у тому числі органами поліції та її законодавче забезпечення.

Обсяг знань, вмінь здобувача після вивчення теми: знати основні кримінологічні терміни, поняття та їх зміст, роль та значення Запобігання злочинам для працівника органів поліції; вміти визначати функції Запобігання злочинам в діяльності органів поліції, знати законодавчу основу з протидії

злочинності в Україні та нормативно-правову основу попередження та профілактики злочинів органами поліції.

ВСТУП

Запобігання злочинам або іншими словами протидія злочинності є об'єктивною потребою суспільства, що будує правову державу (ст. 1 Конституції України). Головний напрям цієї протидії - запобігання злочинності, усунення причин та умов, що її породжують і сприяють її різноманітним проявам. Тим самим створюються реальні передумови поступового ослаблення суспільної небезпечності злочинів та зменшення, врешті-решт, масштабів самої злочинності.

Запобігання злочинам являє собою цілеспрямований комплексний процес, що здійснюється державними органами, господарськими і громадськими організаціями, а також громадськими формуваннями і окремими громадянами. Це є завданням всіх гілок державної влади: законодавчої, виконавчої, судової (ст. 6 Конституції України). Протидія злочинності базується на нормативно-правових засадах внутрішньої і зовнішньої політики держави, складовою частиною якої є кримінологічна політика, що визначає теоретичні основи, напрями, цілі, методи запобіжного впливу на злочинність.

Значне місце у цій протидії відводиться, крім зазначених вище суб'єктів, правоохоронним органам, для яких запобігання злочинності, особливо спеціально-кримінологічне запобігання - один з основних професійних обов'язків органів поліції, який потребує не тільки ініціативності, непримиримості, принциповості, творчого підходу, а й високого рівня кримінологічного знання. Практика правоохоронної діяльності органів поліції свідчить, що сьогодні особливого значення набувають перспективні положення кримінологічної політики держави, навички кримінологічного аналізу злочинності, розробки комплексних заходів для запобігання злочинності, розуміння важливості ресурсного забезпечення програм її не репресивної протидії, знання повноважних можливостей суб'єктів запобігання, використання зарубіжного досвіду ефективного впливу на витоки злочинності тощо.

Для підрозділів поліції особливо важливим є не лише здійснення профілактики та запобігання злочинів, а й їх кримінологічне вивчення (облік, узагальнення, аналіз, прогнозування, планування, попередження тощо).

ПИТАННЯ 1. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ, ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.

Кримінальне правопорушення – передбачене цим кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Види кримінальних правопорушень:

1) злочини;

2) кримінальні проступки.

Однак, в чинному КК України поняття кримінального правопорушення немає, і ми будемо користуватися поняттями «злочин» та «злочинність». При цьому під поняттям злочину розуміється кримінальне правопорушення. Це узагальнююче поняття, що об'єднує в собі всі види злочинів, розташованих в чинному КК України незалежно від ступеня їх тяжкості, приналежності до певної групи злочинів за родовим об'єктом, тощо.

Однак, на цей час, а саме з моменту вступу в дію нового КПК України у 2012 році, в правоохоронній діяльності відбувається плутанина із термінами, що використовуються. При обліку вчинених злочинів та відкритих по них справах органи прокуратури використовують такі терміни, як «кримінальне правопорушення» та «кримінальне провадження», однак жоден із них не відповідає логіці правоохоронної діяльності та здоровому глузду і філологічним поняттям. Фактично, терміном «кримінальне правопорушення» підмінено поняття «злочину», а термін «кримінальне провадження» означає сам процес розслідування у справі по конкретному злочину, і підміняє собою поняття «кримінальної справи», що представляє собою результат провадження, сукупність матеріалів, що підтверджують виновність чи невиновність особи, яка підозрюється у вчиненні злочину та висунуте їх обвинувачення.

Оволодіння теоретичними основами запобігання злочинам повинно бути нерозривно пов'язано із використанням практичного матеріалу. Одним із основних напрямків удосконалення якості підготовки висококваліфікованих юристів є необхідність приділяти багато уваги навчанню слухачів нашого навчального закладу вирішувати професійні завдання в типових ситуаціях, вивчати та аналізувати кримінальні та оперативні справи, матеріали оперативно-службової діяльності органів поліції, а також вміти робити відповідні висновки по результатах проведених досліджень та узагальнень. Професійна діяльність юриста передбачає, перш за все, необхідність роботи з матеріалами слідчої та судової практики, даними соціологічних досліджень та правової статистики, передбачає вміння самостійно розробляти чіткі профілактичні рекомендації по попередженню злочинності.

Метою викладання та вивчення курсу «Запобігання злочинів Національною поліцією» є набуття та поглиблення знань щодо правових основ, сутності та особливостей запобіжної діяльності правоохоронних органів та органів поліції, зокрема, у сфері протидії злочинності, формування умінь та навичок здійснення аналізу криміногенної обстановки в окремому регіоні, місті, районі, складання профілактичних документів та реалізації системи запобіжних заходів окремим видам злочинів у практичній діяльності органів поліції. При цьому слухачі повинні з'ясувати: яким чином і в якому обсязі кожна із служб органів поліції і підрозділи поліції, що забезпечують громадський порядок та громадську безпеку здійснюють запобігання злочинності в цілому та окремих її видів відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів.

В результаті вивчення курсу «Запобігання злочинів Національною поліцією» здобувачі магістерського рівня освіти повинні:

знати:

1) на понятійному рівні: термінологію, основні завдання та функції навчальної дисципліни, роль запобіжної діяльності для правоохоронних органів, органів поліції;

2) на фундаментальному рівні: фактори, що обумовлюють існування злочинності в суспільстві, причинно-наслідкові комплекси, які породжують злочинність в цілому, окремі її види та конкретні злочини; методику проведення вибіркових кримінологічних досліджень;

3) на практично-творчому рівні: комплекс загальносоціальних заходів запобігання злочинів і набір спеціально-кримінологічних способів і заходів профілактики по їх запобіганню;

вміти:

1) на репродуктивному рівні: аналізувати стан, динаміку, структуру та інші показники злочинності в цілому та певного її виду в окремому регіоні;

2) на алгоритмічному рівні: виявляти детермінанти (причини та умови), що сприяють вчиненню конкретного кримінального правопорушення конкретною особою; організовувати і проводити кримінологічні дослідження на окремому об’єкті території, що обслуговується;

3) на евристичному рівні: організовувати профілактику злочинності та окремих її видів спільно з працівниками інших служб та підрозділів поліції, органами прокуратури, а також з державними органами влади та місцевого самоврядування, їх службовими особами, працівниками освітніх закладів;

4) на творчому рівні: розробляти і реалізовувати різні заходи Запобігання злочинам.

Формою контролю знань у відповідності до навчального плану є залік.

На лекціях ми з вами зможемо доповнити ті знання, які будуть отримані вами з підручників, навчальних посібників, і представити найбільш широку інформацію про сучасний стан правопорушень та про злочинність і її тенденції.

Отже, запобігання злочинам Національною поліцією, будучи спецкурсом з кримінології, як і будь-яка наука, вивчає закономірності певних явищ і на цій основі вирішує завдання бажаного впливу на них.

Запобігання злочинам Національною поліцією є системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до правопорушень. Деякі дослідники, розглядаючи злочинність як соціальне явище, вказують, що головним у боротьбі з нею є прогресивні соціально-економічні перетворення. Поряд з цим важливе значення мають і спеціально-кримінологічні заходи запобігання тим чи іншим злочинам, які застосовуються правоохоронними органами і громадськими формуваннями.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Кримінальне правопорушення – передбачене цим кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ст. 11 Проекту Кримінального кодексу).

Види кримінальних правопорушень:

1) злочини;

2) кримінальні проступки.

Однак, в чинному КК України поняття кримінального правопорушення немає, і ми будемо користуватися поняттями «злочин» та «злочинність». При цьому під поняттям злочину розуміється кримінальне правопорушення. Це узагальнююче поняття, що об'єднує в собі всі види злочинів, розташованих в чинному КК України незалежно від ступеня їх тяжкості, приналежності до певної групи злочинів за родовим об'єктом, тощо.

Запобігання злочинам Національною поліцією є системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до правопорушень. Деякі дослідники, розглядаючи злочинність як соціальне явище, вказують, що головним у боротьбі з нею є прогресивні соціально-економічні перетворення. Поряд з цим важливе значення мають і спеціально-кримінологічні заходи запобігання тим чи іншим злочинам, які застосовуються правоохоронними органами і громадськими формуваннями.

ПИТАННЯ 2. СУЧАСНА КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ

Одним із складників державної політики протидії злочинності є кримінологічна політика. Проте зазначимо, що й у зарубіжних, і вітчизняних наукових публікаціях теоретичних досліджень, присвячених саме цьому напряму, майже немає. Найчастіше словосполучення "кримінологічна політика" в наукових працях уживається в значенні "кримінально-правова (кримінальна) політика" або в більш широкому - "політика у сфері боротьби зі злочинністю" (іноді - "загальна теорія боротьби зі злочинністю"). Російський науковець М.П. Чубинський, визначаючи кримінальну політику як наукову дисципліну, що має висвітлювати шлях кримінального законодавця, зазначає, що вона складається з трьох напрямів боротьби зі злочинністю: кримінального законодавства, політики превенції, політики репресій (каральної політики). Політика превенції (лат. *praeventio* - запобігання), по суп, і є кримінологічною політикою, тобто складником кримінальної політики. При цьому одні вчені вважають, що кримінологічна політика є науково обґрунтованою стратегією і тактикою запобігання злочинності за допомогою системи спеціально-кримінологічних заходів, а також шляхів відвернення конкретних злочинів та їх припинення. На відміну від кримінальної, кримінологічна політика не передбачає видання і застосування кримінальних законів, хоча і намагається підвищити їх запобіжну функцію. Запобігання завжди має активний, наступальний, випереджальний характер, але орієнтується не на репресію, а на скорочення сфери застосування примусових заходів. Політика запобігання злочинів реалізується на основі кримінологічного прогнозування і планування з урахуванням соціальної та економічної ситуації, що постійно змінюється. Інші вчені уявляють кримінологічну політику як систему, що припиняє зв'язки:

а) формування і функціонування криміногенних процесів у суспільстві;

б) між цими процесами і формуванням особистості;

в) між особистістю й ситуацією вчинення злочину. Іншими словами, це і є загально-соціальне і спеціально-кримінологічне запобігання злочинності.

Кримінологічну політику можна вважати своєрідною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері неперервного напряму боротьби зі злочинністю, а з другого - використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності.

Вона є не тільки сукупністю запланованих заходів, а й, образно кажучи, ідеологічним генератором, який підвищує запобіжну "напругу" в суспільстві, формує в ньому соціальну толерантність і повагу до соціальних цінностей, нагромаджує так званий соціальний капітал (громадський порядок, безпека, довіра, чесність, віротерпимість та ін.). За словами професора М.М. Бабаєва, якщо кримінальна політика бореться зі злом, караючи за зло, то кримінологічна політика запроваджує добро, навчаючи добра.

Отже, кримінологічна політика - це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Тим самим кримінологічна політика виступає як єдність:

1) державної концепції протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах;

2) наукової кримінологічної теорії запобігання злочинності;

3) особливого виду діяльності держави, її органів, громадськості, спрямованої на ефективну протидію злочинності як соціального явища та окремим її різновидам.

Концепція - це власна доктрина, в якій прозоро і чітко викладені політична воля держави, її наміри до рішучих дій. Влада, безсумнівно, є основним засобом здійснення державної політики. Тому концепція нерепресивної протидії злочинності має виходити як директивний акт від вищих владних структур, яким керуються всі органи влади, управління, самоврядування від верху й до низу. Концепція розробляється для обґрунтування необхідності створення державної цільової програми та визначення оптимального варіанта вирішення проблеми.

Концепція (conceptio - франц., лат. – сприйняття) - система поглядів, розуміння певних явищ, процесів, набір доказів при побудові наукової теорії засобів розв'язання проблеми.

Концепція основних засад державної кримінологічної політики повинна бути оформлена окремим документом і затверджена законом.

Науковою базою кримінологічної політики є теорія запобігання злочинності. Вихідні положення цієї теорії в цілому розроблені у працях вітчизняних і зарубіжних кримінологів. Слід зазначити, що вся історія світового досвіду протидії злочинності, численні наукові дослідження переконливо свідчать про те, що остаточно подолати злочинність і ті явища, які

її породжують та їй сприяють, поки що неможливо. Навпаки, "кримінологічний статок" отримує нові злочинні прояви. Історія розвитку держави і права ще не створила тих соціально-політичних, економічних, культурно-виховних, моральних умов, за яких подолання злочинності, а точніше, криміногенного потенціалу суспільства, проявами якого і є злочинність, стала б реальністю. Неможливість вирішити цю глобальну проблему засобами історично створеної моделі переважно репресивного (карального) впливу на злочинців змушує згадати й про іншу давньозвісну модель протидії злочинності - її запобігання, яка (за винятком деяких елементів) у жодній країні довготривало, послідовно, наполегливо не застосовувалася, та спонукає до енергійного пошуку способів її ефективного впровадження. Обов'язковими передумовами запобігання злочинності є соціально-економічна стабільність у державі (і навіть у державах); збільшення соціального капіталу шляхом здійснення найкращої соціальної політики; позитивна динаміка міжнародного співробітництва; стабільність законодавства, що регулює всі сфери життя; суспільна злагода і збалансованість інтересів різних верств населення та ін. Глобалізація, крім інших наслідків, має сприяти поширенню цих позитивних стандартів. Зараз "мудрий законодавець" (за Ш. Монтеск'є) намагається поєднати репресивну помірність із посиленням профілактичного тиску. Настав час, як зазначається у літературних джерелах, коли кримінологія із "сигналізуючої" науки перетворюється на соціальну науку, здатну вирішувати проблеми і дійсно брати посильну участь у впровадженні своїх ідей і напрацювань у практику осмисленої (а не стихійної) протидії злочинності. У цьому контексті перспективне значення має Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, розроблена Координаційним бюро з кримінології Національної академії правових наук України. Концепція має слугувати визначенню відповідних проблем і завдань кримінологічної науки, а значною мірою - і кримінологічної практики на найближчий період.

Особливість діяльності держави, її органів, інститутів, соціальних груп, посадових осіб, громадськості із запобігання злочинності полягає в такому.

1. Це довготривала, повсякчасна, складна, наполеглива протидія всіх соціальних систем держави тим явищам, які створюють криміногенний потенціал у суспільстві.

2. Криміногенні детермінанти злочинних проявів криються в самому суспільстві, людях, тому слід говорити про своєрідне "самолікування", "очищення". Держава, влада, суспільство повинні це усвідомити і додержуватися таких підходів до внутрішньої і зовнішньої політики, які б виключали або зменшували кримінальну активність членів суспільства.

3. Особливість діяльності, пов'язаної з нерепресивною протидією злочинності, передбачає відмову від поспішності, перетворення її на короткочасні кампанії і гучні обіцянки. Зміна владних структур не повинна впливати на виконання запобіжних заходів, якщо вони відповідають принципам кримінологічної політики. Можливі певна корекція, деякі зміни, доповнення, але здійснення самої політики, відповідних їй законів, нормативно-правових актів, програм, планів необхідно неухильно продовжувати.

4. Ефективність чи неефективність кримінологічної політики можна визначити лише шляхом встановлення реального результату від упровадження поточних програм і планів запобігання злочинності. Це положення - аксіома теорії запобігання злочинності. Проте, починаючи з 1993 р., коли була прийнята перша Державна програма запобігання злочинності в Україні, жодного разу не заслуховувалося питання про результати виконання зазначених у них заходів. З моменту зміни влади в Україні у 2014 році не було прийнято жодної нової програми з протидії чи профілактики злочинності в цілому або за окремим її напрямком. Звичайно, що це не може не позначатися на криміногенній ситуації в країні та в окремих регіонах.

5. Діяльність із запобігання злочинності, як і сама кримінологічна політика, злочинним світом позитивно не сприймається. На жаль, незаінтересованими в її здійсненні можуть бути і підприємці, і бізнесмени, і посадові особи, і навіть пересічні громадяни, способи дій і життя яких унаслідок об'єктивних і суб'єктивних обставин часто не відповідають законові.

Реальне втілення конституційного положення, що Україна є правовою державою, неможливе без подальшого розвитку державної кримінологічної політики.

Позитивним сигналом розуміння важливості її ефективного упровадження є те, що в державі і значній частині суспільства спостерігається серйозна в цьому потреба. Про це свідчать наукові, організаційно-управлінські, інформаційні заходи, а саме: створення науково-дослідних установ з кримінологи, втілення у практику протидії злочинності кримінологічного прогнозування і програмування, бюджетна підтримка ресурсного забезпечення, низка законів і підзаконних актів стосовно різних аспектів запобігання злочинності, обговорення питань боротьби зі злочинністю на засіданні Ради національної безпеки і оборони України та ін. Можна сподіватися, що концептуальні положення, ідеї, принципи кримінологічної політики з часом будуть реалізовані у практичній запобіжній діяльності з певними позитивними результатами.

Крім того, поставлене на порядок денний державної внутрішньої політики питання про посилання кримінологічного аспекту у сфері протидії злочинності активізує нормотворення, наукові дослідження злочинних проявів, привертає увагу політиків різних рівнів, засобів масової інформації, громадян.

Однак, сучасні реалії життя українського суспільства свідчать про те, що чинна влада не має політичної волі до зменшення рівня злочинності та стабілізації криміногенної ситуації в країні. Не лише штучне підтримання напруженості та безглузде проведення антитерористичної операції, а й нелогічні амністії протягом останніх майже трьох років призвели до край небезпечного стану суспільства, втрати рівня стабільності в усіх сферах, загострення криміногенної ситуації. Довершує це загострення в найбільш небезпечних його станах непродумане реформування правоохоронних органів та судової системи.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Кримінологічна політика - це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Тим самим кримінологічна політика виступає як єдність:

1) державної концепції протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах;

2) наукової кримінологічної теорії запобігання злочинності;

3) особливого виду діяльності держави, її органів, громадськості, спрямованої на ефективну протидію злочинності як соціального явища та окремим її різновидам.

Концепція - це власна доктрина, в якій прозоро і чітко викладені політична воля держави, її наміри до рішучих дій. Влада, безсумнівно, є основним засобом здійснення державної політики. Тому концепція нерепресивної протидії злочинності має виходити як директивний акт від вищих владних структур, яким керуються всі органи влади, управління, самоврядування від верху й до низу. Концепція розробляється для обґрунтування необхідності створення державної цільової програми та визначення оптимального варіанта вирішення проблеми.

ПИТАННЯ 3. ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ. ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.

Злочинність ("злочинити") - одна із стародавніх форм соціального буття, яка існує, незважаючи на пекуче бажання переважної частини людства позбутися її. Це складне соціальне явище, причини й умови якого пов'язані як із генетичними схильностями людей до відхиленої, у тому числі злочинної поведінки, так і з пороками та недосконалістю самого суспільства і ступенем його здатності формувати законослухняну людину. У процесі історичного розвитку людство поступово переконувалося в тому, що для ефективної протидії злочинності недоцільно впливати на тіло, плоть злочинця (жорстокі, нелюдські покарання). Потрібно змінити духовний стан людини, а це можливо шляхом усунення тих різноманітних подразників, які посилюють людські пристрасті і ведуть до нераціональної поведінки. Отже, для протидії злочинності недостатньо тільки кримінально-правових заходів. При всій важливості останніх, очевидно, що вони носять обмежений характер, бо повністю не торкаються причин і умов злочинності. Виникло (ще з давніх часів) розуміння, що для більш-менш перспективної протидії злочинності потрібні не тільки спеціальні, в тому числі кримінально-правові, але й загально-соціальні заходи по удосконаленню суспільних відносин, культури, виховання, побуту, самої людини, усунення негативних явищ і процесів у суспільстві. У давнину про злочин і покарання можна було лише філософствувати. Природно, що ніяких суспільно-наукових методів дослідження в той час не було, а на основі аналізу одиничних злочинів виявити причини злочинності як масового явища

не уявлялося можливим[1]. Наприклад, Платон висловлював думку, що злочин - це прояв дисгармонії, поганих схильностей людей, недосконалості законодавства, яке не відвертає особу від злочину. Він вважав, що однією з істинних причин злочинності є недостатнє виховання, тому мета законодавця і стража законів зробити так, щоб людина стала доброчесною, полюбила справедливість. Давні філософи вважали, що законодавець повинен мати на увазі трояку мету: щоб держава, що влаштовується була вільною, внутрішньо дружелюбною, заснованою на розумі. Для протидії злочинності, за Аристотелем, суспільству необхідно боротися із зіпсованими моральністю, звичаями і звичками людей, які суперечать розуму. Отже, наріжний камінь теорії запобігання злочинності заклали Платон і Аристотель.

Ідея зв'язку права, справедливості, законності і запобігання злочинності знаходить свій розвиток у роботах мислителів і просвітителів ХУШ-ХІХ століть: Т.Мора, Ж.-Ж.Руссо, Т.Кампанелли, Ж.Мельє, І.Бентама, Ш. Монтеск'є, Вольтера, Ч.Беккаріа, К. Сен-Сімона, Ш.Фур'є, Р.Оуена та ін. Тоді ж у науці виникло й утвердилось положення про правову державу, в якій право є могутнім регулятором суспільних відносин і засобом вирішення суспільних конфліктів. У відомому трактаті "Про дух законів" Ш.Монтеск'є була обгрунтована думка про те, що мудрий законодавець не стільки дбає про покарання за злочини, скільки про запобігання їм, і робить він це шляхом поліпшення моральності суспільства. Згідно з ученням І.Бентама, викладеним в його праці "Основні засади кримінального кодексу", всі засоби запобігання злочинності повинні зводитися до того, щоб упливати на схильності людей, привчати їх керуватися "логікою ВОЛІ", "відхиляти потік небезпечних бажань" і спрямовувати "схильності до розваг, найбільш відповідних загальним благам". Дня цього він пропонував низку соціальних і спеціальних заходів, які не втратили свого значення й дотепер (виховання, розвиток релігійних поглядів, почуття доброзичливості, заборона видовищ, що викликають жорстокість, глум над людиною, потяг до «помийних шляхів вирішення проблем та ін.). Ч.Беккаріа в роботі "Про злочини й покарання" з упевненістю стверджував, що основним засобом запобігання злочинності є вдосконалення виконання - цього самого важкого, але й самого правильного засобу запобігання злочинам. Сім'я і держава, за його думкою, повинні виступати як єдина виховна система. Він писав: "Бажаєте запобігати злочинам, то зробіть, щоб освіта йшла попідруч зі свободою; щоб закони були простими і зрозумілими; щоб уся сила нації була зосереджена на їх захисті і щоб ні одна частина цієї сили не спрямовувалася на їх знищення, щоб закони менше сприяли багатим, ніж самим людям; щоб влада була зацікавлена у додержанні законності і заохочувала доброчинність".

За висловом Вольтера, запобігання злочинності є справжня юриспруденція у цивільному суспільстві.

Ідеї боротьби зі злочинністю переважно шляхом її запобігання збагатились новим змістом завдяки науковим працям зарубіжних і вітчизняних учених ХІХ-ХХ століть, у яких були закладені філософські, соціологічні, моральні, психологічні, соціальні, антропологічні, оганізаційно-управлінські, економічні та інші основи запобігання злочинності і окремих її проявів

(А.Геррі, А.Кетле, Ч. Ломброзо, Д.Дріль, Е.Дюркгейм, Г.Тард, Е. Феррі, О.Радіщев, О.Кістяківський, К.Маркс, Ф.Енгельс, В.Ленін, М.Гернет, А.Герцензон, Н.Кузнецова, В.Кудрявцев, Ю.Антонян, О.Сахаров. І.Карпець, А.Зелінський, А.Закалюк, В.Шакун та багато інших).

Узагальнивши зазначене вище, можна зробити такі висновки:

1) запобігання злочинності - перспективний напрям протидії злочинності;

2) основою системи запобігання злочинності є правова держава;

3) запобігання злочинності розуміється як єдність загальносоціальних і спеціальних видів діяльності держави і суспільства;

4) обов'язковість участі громадськості в запобіганні злочинності;

5) мета системи запобігання злочинності - істотне зниження кількісних і позитивні зміни якісних показників злочинності в Україні;

6) ресурсне забезпечення запобігання злочинності;

7) моніторинг злочинності й ефективності заходів її запобігання.

Отже, запобігання злочинності - це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загально-соціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання). У підручниках, навчальних посібниках, статтях даються дещо інші визначення поняття запобігання злочинності. Наприклад, запобігання злочинності - "це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки". Незважаючи на їх деяку змістову відмінність, ці визначення за своєю суттю ідентичні. Мова йде про уточнення і пошук більш виразного опису специфіки цієї людської діяльності.

Запобігання злочинності як важливий елемент інтегративної системи організованої протидії злочинності включає в себе безліч різноманітних запобіжних заходів, чітких визначень рівнів і напрямів запобіжної діяльності суб'єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо. Виникає необхідність їх класифікації, тобто розподілу явищ, заходів, понять за класами залежно від загальних ознак або класифікатора. Існують різні класифікації запобіжних заходів з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: а) рівнем, б) масштабом, в) змістом, г) суб'єктами, д) об'єктами, є) часом та ін. За рівнем розрізняються загально-соціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності; за масштабом - заходи, які здійснюються на певній території (держава, регіони), на окремому об'єкті (установа, підприємство, фірма); за належністю до відповідної групи осіб (неповнолітні, особи, звільнені з місць позбавлення волі, рецидивісти); за змістом - заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового та іншого характеру; за суб'єктами - заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади відповідно до

їх компетенції, ресурсного забезпечення, специфіки діяльності, організаціями, трудовими об'єднаннями, установами, громадськістю, окремими посадовими особами і громадянами; за об'єктами - відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані; за часом - постійні, невідкладні, тимчасові та ін.

Правову основу запобігання злочинам за окремими напрямами складають наступні правові акти:

Конституція України та прийняті на її соснові кодекси: кримінальний, кримінальний процесуальний, кримінально-виконавчий, про адміністративні правопорушення та ін.

Закони України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про судоустрій».

Закони України, які є спеціалізованими, і спрямовані безпосередньо на протидію злочинності: про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю, про боротьбу з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом, про боротьбу з корупцією тощо.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Узагальнивши зазначене вище, можна зробити такі висновки:

1) запобігання злочинам - перспективний напрям протидії злочинності;

2) основою системи запобігання злочинності є правова держава;

3) запобігання злочинності розуміється як єдність загально-соціальних і спеціальних видів діяльності держави і суспільства;

4) обов'язковість участі громадськості в запобіганні злочинності;

5) мета системи запобігання злочинності - істотне зниження кількісних і позитивні зміни якісних показників злочинності в Україні;

6) ресурсне забезпечення запобігання злочинності;

7) моніторинг злочинності й ефективності заходів її запобігання.

Отже, запобігання злочинності - це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загально-соціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання). У підручниках, навчальних посібниках, статтях даються дещо інші визначення поняття запобігання злочинності. Наприклад, запобігання злочинності - "це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки". Незважаючи на їх деяку змістову відмінність, ці визначення за своєю суттю ідентичні. Мова йде про уточнення і пошук більш виразного опису специфіки цієї людської діяльності.

ВИСНОВКИ ПО ТЕМІ:

1. У чинному КК України поняття кримінального правопорушення немає, і ми будемо користуватися поняттями «злочин» та «злочинність». При цьому під поняттям злочину, як розуміється кримінальне правопорушення. Це узагальнююче поняття, що об’єднує в собі всі види злочинів, розташованих в чинному КК України незалежно від ступеня їх тяжкості, приналежності до певної групи злочинів за родовим об’єктом, тощо.

2. Кримінологічна політика - це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам.

Сучасна структура діяльності по протидії злочинності:

1) запобігання кримінальним првопорушенням - перспективний напрям діяльності органів поліції у протидії злочинності;

2) основою системи запобігання злочинності є правова держава;

3) запобігання злочинності розуміється як єдність загальносоціальних і спеціальних видів діяльності держави і суспільства;

4) обов'язковість участі громадськості в запобіганні злочинності;

5) мета системи запобігання злочинності - істотне зниження кількісних і позитивні зміни якісних показників злочинності в Україні;

6) ресурсне забезпечення запобігання злочинності;

7) моніторинг злочинності й ефективності заходів її запобігання.

Отже, запобігання злочинності - це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загально-соціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання). У підручниках, навчальних посібниках, статтях даються дещо інші визначення поняття запобігання злочинності. Наприклад, запобігання злочинності - "це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки". Незважаючи на їх деяку змістову відмінність, ці визначення за своєю суттю ідентичні. Мова йде про уточнення і пошук більш виразного опису специфіки цієї людської діяльності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ:

В процесі вивчення даної теми та підготовки до семінарського заняття здобувачі повинні самостійно відпрацювати наступні питання:

1. Ознаки та види злочинів і злочинності.
2. Правова основа протидії злочинності в Україні.
3. Злочинність, кримінальні правопорушення, детермінанти (причини та умови, фактори) кримінальних правопорушень та злочинів, особа

правопорушника та особа злочинця, попередження кримінальних правопорушень та злочинів.

4. Сучасні термінологічні проблеми правоохоронної діяльності, невідповідність використовуваних термінів філологічним поняттям.

5. Законодавче забезпечення діяльності органів поліції у попередженні та профілактиці злочинності.

Підготовка до семінарського заняття включає самостійне опрацювання здобувачем переліку рекомендованої літератури, зазначеної на початку лекції, аналіз нормативно-правових джерел у сфері протидії, попередження та профілактики злочинності в Україні, та здійснювані органами поліції зокрема. Під час самостійної та індивідуальної роботи здобувач повинен відповідально підійти до підготовки та виконання всіх завдань, передбачених навчальним планом. Це дозволить отримати повний обсяг знань по темі, по даному навчальному курсу і в майбутньому самостійно проводити кримінологічні дослідження в межах функціональних обов'язків по посаді в органах поліції, приймати об'єктивні та виважені рішення в питаннях попередження та профілактики злочинності на території обслуговування, на окремому об'єкті або попередження злочинів з боку конкретних осіб.

ТЕМА № 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Рекомендована література
Вступ
1. Методи кримінологічних досліджень в органах поліції.
2. Організація кримінологічних досліджень.
3. Поняття, завдання і види кримінологічного прогнозування злочинності.
4. Поняття, завдання і види кримінологічного планування попередження злочинності.
Висновки

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. 379 с.
3. Проблеми адаптації законодавства України у сфері протидії злочинності до законодавства Європейського Союзу: монографія. НДІ вивч. пробл. злочинності НАПрН України / за заг. ред. О. Ю. Шостко. К. : Ред. журн.

"Право України"; Х. : Право, 2013. 253 с.
4. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08.02.2019 р. № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
5. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

Мета лекції: формування теоретичних знань, спрямованих на з'ясування і засвоєння здобувачами поняття кримінологічного прогнозування та планування і визначення ролі прогнозування та планування у попереджувальній діяльності органів поліції.

Роль і значення теми для діяльності працівників поліції – надає основні знання щодо визначення актуальних напрямів протидії, запобігання (попередження) злочинів та злочинності, профілактики злочинів, методики складання програм та планів протидії злочинності в Україні і в системі МВС України, методика збору та опрацювання кримінологічної інформації про злочинність та осіб, які вчинили злочини, використання в оперативно-службовій і професійній діяльності органів поліції кримінологічної інформації та побудова кримінологічних прогнозів.

Ключові слова: прогнозування злочинності, планування заходів запобігання (попередження) злочинності, планування заходів профілактики злочинів, програми протидії, запобігання злочинності, програми та плани запобігання злочинів органами поліції.

Обсяг знань, вмінь здобувача після вивчення теми: знати поняття та зміст кримінологічної інформації, методики її збору, аналізу та подальшого використання у протидії злочинності, програми та плани запобігання злочинів органами поліції; вміти збирати, аналізувати та використовувати кримінологічну інформацію у запобіганні злочинності службами та підрозділами поліції; вміти складати плани попередження злочинів інспекторами поліції на дільниці в цілому та по окремих напрямках.

ВСТУП

Одним із проявів суспільного життя є злочинність, яка впродовж окремих відрізків часу змінюється і видозмінюється як за своєю кримінальною сутністю, так і у соціально-політичному розумінні. Щоб надійно протистояти цьому явищу, передбачити можливі його прояви, необхідне кримінологічне прогнозування.

Найчастіше прогнози поділяються на соціальні, спрямовані на

передбачення динаміки суспільних явищ, та індивідуальні, які прогнозують поведінку окремих осіб. В широкому розумінні індивідуальні прогнози теж є соціальними, оскільки поведінка людини має суспільний характер. За галузевим принципом розрізняють політичні, економічні, науково-технічні, демографічні, кримінологічні та інші види прогнозів.

Кримінологічне вивчення та прогнозування злочинності – це не самоціль, а лише вихідний етап для вироблення кримінологічної політики і здійснення планування процесу боротьби зі злочинністю.

ПИТАННЯ І. МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

Метод – сукупність принципів, прийомів, способів, за допомогою яких здійснюється пізнання будь-якої науки, її предмету.

Методика кримінологічних досліджень – це система конкретних способів, прийомів, засобів збирання, обробки, аналізу та оцінки інформації про злочинність, її причинах та умовах, особу злочинця, заходах боротьби зі злочинністю, методів кримінологічного прогнозування її розвитку та планування заходів боротьби з нею, реалізація рекомендацій по удосконаленню практики попередження злочинів та можливостей оцінки ефективності цієї діяльності. Методологічною основою кримінології є теорія пізнання. На підставі законів та категорій матеріалістичної діалектики.

Тривалий час в колишньому Радянському Союзі «істинно науковим» методом всіх суспільних наук визнавали марксистський діалектичний та історичний матеріалізм. Вчення про детермінацію злочинності було підпорядковано вульгарному соціологізму, який особливо активізувався у перші післявоєнні роки. Підгонка кримінологічних досліджень під встановлені ідеологічні догми призводила до хибних висновків, невірних рекомендацій та репресій чесних вчених. Так, у відповідності до теорії класової боротьби нещадно каралися «вороги народу» у 20-30 роки, тоді ж була модною наївна віра в «перековку» «класово близьких» уголовників. Ідеологія та авторитаризм обумовили послаблення зусиль з протидії економічній злочинності в період «застою» та тоталітарну боротьбу з пияцтвом у 1985-1986 роках.

Кримінологічна методологія не повинна визначатися відповідно до будь-яких партійних ідеологій та напрямків політики.

Злочинність – явище вічне і боротьба з нею повинна будуватися на основі перевірених істин буття і ні яка теорія не повинна претендувати на монополію в цьому питанню. Виявляється однак, виправданим використання в кримінологічних дослідженнях метода системно-структурного аналізу криміногенних явищ суспільного життя, основ християнської етики, визнання приорітету особи в детермінації поведінкових актів, діалектичної єдності соціального та біологічного в особі, вчення про зв′язки в об′єктивному світі, зокрема, в причинному зв′язку.

Методологію кримінологічних досліджень складають сукупність конкретних прийомів, способів, засобів збору, обробки та аналізу інформації

про злочинність, її прийомів та умов, особі злочинця, заходах боротьби зі злочинністю.

Цілі кримінологічних досліджень:

1) отримання інформації про кількісно-якісні параметри злочинності;
2) визначення детермінант злочинності;
3) визначення ефективність заходів, спрямованих на протидію злочинності;
4) розробка системі концептуальних та прикладних рекомендацій удосконалення боротьби зі злочинністю на підставі проведеного аналізу.

Об′єкти кримінологічного дослідження – явища багатоаспектні, вимагають комплексного міждисциплінарного підходу:

- поведінка окремих осіб чи груп осіб в умовах конкретної обстановки чи певної ситуації;
- висловлювання, реакції, судження осіб, які вчинили злочини чи фонові правопорушення або осіб із контрольних груп (наркоманів, алкоголіків, колишніх засуджених, адміннаглядних тощо);
- результати дії (бездіяльності) названих осіб, а також осіб-суб′єктів профілактики;
- середовище оточення контингенту, що вивчається.

До законів та категорій діалектики, які дозволяють визначити шляхи до розуміння такого явища, як злочинність, її природи та соціальної сутності, причин та умов, особливостей особи злочинця, можливостей профілактики відносяться:

- закон єдності та боротьби протилежностей для вивчення причин злочинності та особи злочинця, його позитивних та негативних рис, розкриття факторів, що детермінують конкретне злочинне діяння;
- закон переходу кількісних змін в якісні – пояснює зміни в структурі злочинності , тенденції в якісній характеристиці її видів;
- категорія сутності і явища;
- категорія одиничного та загального;
- категорія необхідного та випадкового.

Методи сучасної кримінології складають:

- статистичний – для дослідження кількісних та якісних показників злочинності та особи правопорушника;
- анкетний – спосіб дослідження кримінологічних проблем шляхом опитування репрезентативної кількості осіб або узагальнення відомостей (по кримінальним справам) за спеціально розробленою письмовою анкетою та подальшого узагальнюючого аналізу та оцінки зібраних даних;
- інтерв’ювання – бесіда, один із учасників якої ставить запитання, а інший відповідає; на відміну від анкетування опитування в цьому випадку проводиться усно;
- тестування – метод психологічної діагностики особи, при якому використовуються стандартизовані питання та завдання (тести), які мають певну шкалу значень;
- соціометрія – вимір емоційно-психологічних зв’язків конкретного

індивіда (злочинця) з тією групою осіб, в якій він живе і працює;

- документальний (аналіз документів – кримінальних справ, матеріалів правопорушень певних видів) – узагальнення слідчої та судової практики;

- спостереження – візуальне сприйняття обстановки (ситуації), яка має кримінологічне значення. Види спостереження: безпосереднє, включене спостереження;

- експеримент – науково поставлений досвід, перевірка нових форм та методів організації напрямків роботи правоохоронних органів в попередженні злочинності;

- експертна оцінка – оцінка заданих суб'єктивних та об'єктивних факторів, що впливають на злочинність на думку відповідних спеціалістів;

- кримінологічна експертиза – аналіз нормотворчої та правозастосовчої практики та її результатів, та попередня кримінологічна оцінка проектів, що мають кримінологічне значення.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ: Кримінологічні дослідження, що проводяться в Україні, мають основну мету – здійснення аналізу злочинності (сукупності злочинів) для організації ефективної діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності. Метод – сукупність принципів, прийомів, способів, за допомогою яких здійснюється пізнання будь-якої науки, її предмету. Методика кримінологічних досліджень – це система конкретних способів, прийомів, засобів збирання, обробки, аналізу та оцінки інформації про злочинність, її причинах та умовах, особу злочинця, заходах боротьби зі злочинністю, методів кримінологічного прогнозування її розвитку та планування заходів боротьби з нею, реалізація рекомендацій по удосконаленню практики попередження злочинів та можливостей оцінки ефективності цієї діяльності. Методологічною основою кримінології є теорія пізнання. На підставі законів та категорій матеріалістичної діалектики.

ПИТАННЯ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Процедура кримінологічних досліджень – послідовність дій дослідження чи колективу дослідників, певні етапи (стадії) процесу кримінологічного вивчення проблем злочинності, яких необхідно дотримуватися, щоб з найбільшою ефективністю досягти відповіді на поставлені завдання та цілі дослідження.

Дотримання даної процедури забезпечує організованість, цілеспрямованість, оптимальність всієї дослідницької роботи.

Послідовність проведення дослідницьких операцій, тобто їх процедура, складається так:

- загальна постановка задачі;
- складання програми (побудова гіпотези, визначення основних напрямків дослідження);
- визначення методики дослідження (яка інформація необхідна, способи її одержання, оцінка та визначення обсягу інформації – розрахунки вибірки, де її можна отримати і які засоби для цього використовувати);

- складання робочого плану (організаційні питання);
- розробка інструментарію (підготовка анкет, листів опитування, бланків інтерв′ю тощо);
- уточнення (перевірка) методики – пілотажне дослідження;
- збір інформації (спостереження, опитування, вивчення документів тощо);
- статистична обробка отриманої інформації;
- формулювання висновків та розробка конкретних пропозицій за результатами дослідження, впровадження їх в практику.

Етапи кримінологічного дослідження:

1) підготовчий – формулювання проблеми, постановка наукової гіпотези, розробка напрямків дослідження;
2) розробка програми (проекту) дослідження – побудова гіпотези кримінологічного дослідження, визначення основних напрямків дослідження;
3) визначення емпіричних об′єктів дослідження;
4) проба (пілотаж) методик дослідження, їх доопрацювання;
5) збір первинної інформації;
6) кількісна та логічна обробка зібраних даних;
7) інтерпретація результатів, висновки, рекомендації та пропозиції.

Програма дослідження – містить теоретичну основу, стислий опис самої проблеми з аналізом комплексу наукових знань, які уже є, теорій, узагальнення результатів раніше проведених досліджень.

В прикладному розумінні програма – це виклад основних задач, методологічних передумов та гіпотез дослідження з визначенням правил, процедур та логічної послідовності операцій по перевірці намічених гіпотез; визначає, яка і за який період емпірична інформація буде зібрана, які питання будуть вивчатися, які соціальні взаємозв′язки, напрямки та процеси дійсності будуть предметом дослідження.

Дослідницька гіпотеза – найважливіший елемент програми; головний методичний інструмент, на якому будується весь процес дослідження; дає можливість виробити обгрунтовані пропозиції щодо структури об′єктів, що вивчаються, характер взаємозв′язків між ними, дозволяє встановити зв′язок між соціальними явищами, які вивчаються.

План дослідження – складається на основі гіпотези, він потім стає робочим планом; дозволяє планувати відповідні роботи із зазначенням конкретних термінів та виконавців; дозволяє працювати цілеспрямовано, рентабельно та методично.

Суб′єкти кримінологічних досліджень – правоохоронні органи, суд та інші відомства та установи (науково-дослідницькі, контрольно-ревізійні).

Форми впровадження в практику результатів кримінологічного дослідження:

- підготовка планів соціального розвитку, комплексних планів попередження злочинів та (чи) інших правопорушень, державної та регіональних програм боротьби зі злочинністю, перспективних та поточних

планів роботи правоохоронних органів;

- підготовка законодавчих пропозицій, відомчих нормативних актів та інших управлінських документів з актуальних проблем протидії злочинності;
- підготовка аналітичних довідок, доповідних записок, оглядів, методичних листів, рекомендацій тощо;
- проведення науково-практичних конференцій та семінарів, використання результатів дослідження у навчальному процесі юридичних вузів та підвищення кваліфікації практичних працівників;
- підготовка наукових рекомендацій, що передбачають удосконалення форм, засобів та методів діяльності по протидії злочинності на всіх напрямках.

Статистичний аналіз у кримінології, його показники та їх види.

Статистика – наука, яка досліджує з кількісного боку у нерозривному зв′язку з якісними сторонами масові явища, до якої б галузі вони не належали, але мають ознаки сукупності.

Кримінальна (кримінологічна) статистика – галузь теорії статистики, система положень та прийомів загальної теорії статистики, що застосовуються для вивчення кримінально-правових та кримінологічних явищ з метою виявлення їх закономірностей та розробки заходів, що протидіють злочинності.

Статистика вивчає злочинність як соціальне явище, всі пов′язані з нею негативні процеси не як випадкові, ізольовані, а як тісно пов′язані один з одним, взаємозалежні в їх розвитку та змінюванні.

Статистичне вивчення – має такі етапи:

1) статистичне спостереження (описова статистика) – науково організований збір відомостей про масові соціальні явища чи процеси (сукупність явищ, процесів) та їх ознаки; основний спосіб створення фактологічної бази в усіх емпіричних науках і в кримінології у тому числі; реєстрація кожного виявленого злочину та особи, яка його вчинила; підрахунок злочинів, злочинців, обраних заходів покарання;

2) статистичний формуляр – документ первинного обліку інформації, який містить питання (показники) програми спостереження на спеціальному бланку; існує 2 форми формулярів:

- карточна – кожна картка-формуляр призначається для реєстрації однієї одиниці сукупності та її ознак (злочину або особи злочинця);
- списочна – в одному формулярі (журналі) реєструються відомості стосовно декількох одиниць сукупності (певної групи злочинів – злочинів проти власності, корисливо-насильницьких злочинів, насильницьких злочинів, економічних злочинів тощо).

Достовірність первинного обліку дозволяє повністю правильно характеризувати стан злочинності за допомогою показників статистичної звітності.

Боротьба зі злочинністю ведеться системою правоохоронних органів, кожний із яких веде свої обліки злочинів та осіб, які їх вчинили залежно від предмету діяльності цих органів, судового розгляду, внесок цих видів діяльності у відновлення соціальної справедливості та виправлення засуджених, специфіки попередження злочинності:

- органи Національної поліції України – ведуть обліки всіх злочинів та всіх осіб, які їх вчинили; вилучених предметів, здобутих злочинним шляхом; відбитків пальців; вилученої зброї;
- служба безпеки – веде обліки злочинів проти держави та осіб, які їх вчинили; кількість іноземців-шпигунів;
- суди – кількість розглянутих справ; кількість осіб, які по них проходили; кількість обвинувачених; кількість виправданих та припинених справ; кількість та терміни призначених покарань; суми призначених штрафів;
- прокуратура – кількість даних санкцій на арешти; кількість справ, розслідуваних прокуратурою; кількість порушених справ та осіб, які по них проходять;
- податкова поліція – кількість осіб, які ухиляються від сплати податків; кількість порушених по них справ; розміри сум недоотриманих податків;
- митні органи – кількість випадків контрабанди; кількість вилучених предметів та їх вартість; суми штрафів; суми збитків державі та окремим органам.

Єдність кримінальної політики вимагає єдності обліку складових цієї політики – фактів вчинення злочину. Єдиною є мета правоохоронних органів – попередити, припинити, розкрити злочин, засудити винного; попередити необгрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності, а також засудження і покарання особи, вина якої не доведена.

Єдиними для органів прокуратури та поліції документами первинного обліку є статистична картка, що ведеться зараз в електронному вигляді в єдиній базі даних (Єдиний реєстр досудових розслідувань), в якому об'єднується інформація про виявлений злочин; про результати розслідування злочину; на злочин, по якому встановлена особа, яка його вчинила; на особу, яка вчинила злочин; на особу, яка підозрюється у вчиненні злочину; про рух кримінальної справи (провадження); про результати відшкодування матеріальної шкоди та вилучення предметів злочинної діяльності; про результати розгляду справи в суді.

В документах первинного обліку міститься велика за обсягом інформація, що розкриває характеристику злочину, особи, яка його вчинила та процесуальну діяльність правоохоронних органів (кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінологічні, соціально-демографічні ознаки тощо).

Реєстрація злочинів – фіксація основних відомостей щодо них, щодо осіб, які їх вчинили, кримінальні справи, внесених прокурором, слідчим чи працівником органу дізнання в документи первинного обліку (або магнітні носії інформації, комп′ютерну мережу обліку), в єдиний журнал обліку злочинів (який ведеться в обліково-реєстраційних підрозділах НПУ за встановленою формою), а також видача реєстраційного номеру кримінальної справи та передача карток на централізований облік.

Система єдиного обліку злочинів та осіб, які їх вчинили, діяла з 1961 р., а у 2012 р. була змінена у зв'язку із введенням нового Кримінального процесуального кодексу і заснована на таких позиціях:

- первинний облік та реєстрація злочинів по моменту порушення кримінальної справи або відмови в її порушенні з нереабілітуючих підстав, направлення в суд матеріалів по протокольній формі;
- первинний облік осіб, які вчинили злочини, по моменту затвердження прокурором обвинувального висновку або санкціонування направлення матеріалів по протокольній формі в суд чи санкціонування припинення справи з нереабілітуючих підстав.

Нереабілітуючі підстави – малозначність діяння, передача матеріалів на адміністративний розгляд, на розгляд товариського суду і т.п.

Правила єдиного обліку кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили та кримінальних справ поширюються на: органи прокуратури; органи Національної поліції; органи податкової міліції; органи державного митного контролю; військові прокуратури.

Злочини, справи, по яких порушуються в порядку приватного обвинувачення, - зараховуються на облік судами. Суди ведуть картковий облік підсудних, кримінальних справ, виконавчих проваджень, касаційних справ, наглядових справ, справ про адміністративні правопорушення, облік сум збитків, завданих злочином різним видам власності.

Установи виконання покарань ведуть такі документи первинного обліку: особова справа засудженого, облікова картка засудженого, який раніше відбував покарання в місцях позбавлення волі і знову потрапив до них; контрольно-строкова картка на звільнення, умовно-дострокове звільнення; журнал обліку пересувань засуджених та реєстрації особових справ.

Звітність – головне джерело статистичної інформації, представляє собою офіційний документ, що містить занесені в спеціальну форму та представлені у вищестоящі установи чи статистичні органи відомості за певний період часу (місяць, квартал, рік).

Формування статистичної звітності по злочинності здійснюється обліково-реєстраційними підрозділами поліції та її органами: Департамент (управління в областях) інформаційно-аналітичного забезпечення при НП МВС.

Кримінальна статистика враховує лише злочини, що стали предметом розгляду органів кримінальної юстиції, а латентна (таємна) частина злочинів не дозволяє статистиці давати повну картину злочинності.

Внаслідок відомчого характеру кримінальної статистики, яка відображає основні стадії кримінального процесу, для визначення статистично зареєстрованого рівня злочинності за певний період, необхідно підсумовувати:

1) кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, щодо яких справи припинені з нереабілітуючих підстав, у т.ч. осіб, звільнених від кримінальної відповідальності з цих підстав;

2) кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, засуджених по справах, по яких проводилося попереднє розслідування та осіб, засуджених в справах приватного обвинувачення.

Рівень статистично зареєстрованої злочинності, що вимірюється вчиненими злочинами, буде визначатися сумою трьох чисел:

1) злочини, справи по яких припинені з нереабілітуючих підстав;
2) злочини, по яких особи, які їх вчинили, засуджені судом;
3) нерозкриті злочини.

Статистичний показник – це кількісна оцінка властивостей явища, що вивчається; в ньому відображаються єдність якісної та кількісної сторін.

Статистичні показники поділяються на:

- обліково-оціночні – відображають обсяг та рівень злочинності;
- аналітичні – характеризують особливості розвитку злочинності, поширеності на певній території, співвідношення її частин, зв′язок з іншими явищами (безробіттям, алкоголізмом, наркотизмом); до аналітичних показників відносяться: середні величини, показники структури, варіації, динаміки та ін.

Статистична методологія – сукупність загальних правил (принципів), спеціальних прийомів та методів статистичного дослідження; вона включає:

1) масово організоване спостереження для отримання інформації про окремі факти злочинності – злочини;
2) групування та зведення матеріалу: розчленування злочинності на однорідні групи та підгрупи, підрахунок підсумків по кожній із них та оформлення отриманих результатів у статистичні таблиці;
3) обробка статистичних показників, отриманих при зведенні, аналіз злочинності та закономірностей її розвитку.

Зведення статистичних матеріалів – наукова обробка матеріалів статистичного спостереження (карток на осіб, які вчинили злочини), підсумовування окремих одиниць та зведення їх в маси чи сукупності з метою отримання узагальненої характеристики злочинності по ряду істотних ознак (кількість неповнолітніх, які вчинили злочини; кількість ДТП, вчинених у стані сп′яніння).

Одиниці сукупності характеризуються якісними, кількісними та “напівкількісними” ознаками. Так, всі злочини є суспільно небезпечними, протиправними, винними та караними діяннями, але розрізняються за статистичними ознаками: об′єктом; предметом; способом; знаряддями; місцем; часом; формою та видом вини; статтю суб′єкта злочину; віком; іншими соціально-демографічними, кримінально-правовими, кримінологічними ознаками суб′єкту злочину.

Статистичне групування – розподіл злочинів (одиниць сукупності) на однорідні групи, що відрізняються за якістю по тим чи іншим істотним для даного дослідження ознакам.

Основні елементи зведення, науковою основою якого є групування:

1) розчленування явища, що вивчається, на частини (групи, підгрупи);
2) підрахунок групових та загальних підсумків;
3) характеристика цих підсумків за допомогою певної системи показників.

Завдання групування – дати найбільш повну та всебічну кількісну характеристику злочинності, особи злочинців, жертв злочинів, причин та умов злочинності та реакції суспільства на них;

– розчленувати первинні дані, що всі істотні риси та особливості явищ, які вивчаються (злочинів, злочинців) та процесів матимуть вираз у статистичних показниках – абсолютних цифрах, які і є необхідною основою для завершального стану статистичної роботи – аналізу.

Основа групування – ознаки групування – якісні характеристики згрупованих одиниць сукупності, які враховують найбільш істотні ознаки соціально-правового явища, що вивчається і дозволяють об′єднати в кожну групу однорідні одиниці цієї сукупності.

Правила відбору ознак групування:

1) основою групування повинні бути найбільш істотні ознаки, що відповідають завданням дослідження;

2) ознаки відбираються з урахуванням конкретних особливостей явища, що вивчається;

3) для всебічної характеристики складного суспільного явища – злочинності, доцільно брати декілька ознак.

Значення групування: дозволяє всебічно вивчати злочинність в різних аспектах, встановити її структуру:

- за характером та ступенем суспільної небезпечності;
- по галузям народного господарства; з
- а поширеністю;
- а формами вини;
- за територіальними регіонами;
- за місцем та часом вчинення злочинів;
- за окремими мотивами тощо.

Види групувань:

1) типологічні – розчленування явищ, що вивчаються, на однорідні групи, типи за істотною ознакою (стаття, наявність судимостей);

2) варіаційні – розподіл типово однорідних груп за кількісними ознаками, які можуть змінюватися (варіювати)(склад злочинців за віком, освітою, кількістю судимостей, термінами позбавлення волі, наявністю додаткових покарань);

3) аналітичні – розподіл по залежності, взаємозв′язку між двома чи кількома різнорідними групами (розподіл крадіжок за місцем та часом їх вчинення; засуджених за автотранспортні злочини – за стажем водіїв).

Взаємозалежні ознаки поділяються на види:

1) факторні – ознаки, під впливом яких змінюються інші, які від нього залежать (рівень освіти населення);

2) результативні – ознаки, які змінюються під впливом факторних ознак (рівень освіти засуджених).

Результати зведення та групування представляються у вигляді таблиць, графіків, діаграм, картограм.

Завдання статистичного аналізу:

1) описова функція – опис рівня, структури, динаміки злочинів; діяльності державних органів та суспільства по боротьбі з ними, підтримання в країні режиму конституційної законності;

2) пояснювальна функція – виявлення статистичного зв′язку, залежності, співвідношення, закономірності рівня, структури та динаміки злочинів з факторами, що їх обумовлюють, а також діяльності держави та суспільства у цьому напрямку;

3) прогностична функція – визначення тенденцій змін злочинів, складання статистичного (кримінологічного) прогнозу;

4) управлінська функція – виявлення позитивних сторін та недоліків в діяльності правоохоронних органів для прийняття на основі цих даних своєчасного рішення та розробка заходів по розповсюдженню позитивного досвіду та усуненню недоліків.

Вимоги до висновків та пропозицій, отриманих в результаті статистичного аналізу:

1) кількісний аналіз статистичних показників повинен базуватися на глибокому знанні основних теоретичних положень юридичних наук, що вивчають природу явищ, які враховуються кримінальною статистикою;

2) статистична сукупність, що досліджується, повинна складатися із достатньо великої кількості одиниць, зібраних на значній території за декілька років;

3) при аналізі статистичного матеріалу необхідно використовувати не лише дані офіційної державної звітності, а й інші матеріали, отримані в результаті соціологічних (кримінологічних) досліджень;

4) в процесі вивчення злочинів (злочинності) та пов′язаних з ними проблем необхідно враховувати матеріали інших галузей статистики (економічної, демографічної, охорони здоров′я).

Науковою основою аналізу статистичних даних є закон великих чисел та теорія ймовірності.

Статистичні, динамічні та варіаційні ряди.

Для статистичних закономірностей, які обумовлюють масові соціальні (антисоціальні) явища, притаманні переплітання внутрішніх та зовнішніх причин. Ці закономірності утворюються не випадково, а внаслідок дії природних причин, які викликають масові явища. Вияв такої закономірності є результатом дії закону великих чисел, який полягає у тому, що сукупність випадкових явищ має незалежні від випадку характеристики, які мають кількісний вираз.

Статистична закономірність – зовнішній прояв руху матерії в статистичних розподіленнях та узагальнених статистичних характеристиках, має вираз в середніх величинах, характеристиці розподілення.

Характеристика статистичної сукупності – однорідність, яка проявляється в статистичних показниках, що дають опис цих показників.

Показники варіації статистичної сукупності:

- розмах варіації – різниця між максимальними та мінімальними значеннями ознаки (вік злочинця-хулігана – min – 16 р., max – 36 р., розмах варіації 20 років; вік вбивці – 14-65 р., розмах варіації 51 рік);

- узагальнені показники – відносні показники, що утворюються від абсолютних, які характеризують обсяг одиниць, що складають статистичну

сукупність; поділяються на відносні та середні величини:

- відносна величина структури – відношення розподілення в середині явища, що вивчається; вся сукупність – 100 % (або одиниця), а її складові частини (частки) відображають ступінь поширеності певної ознаки (частка корисливих злочинів в структурі злочинності);
- відносна величина інтенсивності – відношення величини явища, що має певну ознаку, до розміру середовища, що має певну ознаку, до розміру середовища, яке є його базою; характеризує ступінь поширеності явища (коефіцієнт злочинності або рівень злочинності):

$$К = \frac{П \times 100000}{Н}$$, де

К – коефіцієнт злочинності на 100 тис. населення

П – кількість злочинів або осіб, які їх вчинили

Н – чисельність населення (всього, або у відповідному віці).

- відносна величина порівняння – відношення одних і тих самих величин, що складають різні сукупності, має інколи вираз у відсотках (показники співвідношення різних видів злочинності або однакових в різних регіонах, в одному регіоні за різні проміжки часу).

Середні величини – узагальнююча характеристика явища, що вивчається по одній кількісній ознаці, яка одержана шляхом співставлення з числом одиниць сукупності; виражають узагальнене, типове для даної сукупності значення ознаки; види середніх величин:

- арифметичні - геометричні - квадратичні	кожна із них може бути простою або зваженою (рос. – взвешенной)

Динамічні ряди – один із прийомів відображення змін будь-якого явища у часі, характеристики тенденції його розвитку.

Мета аналізу динаміки злочинності:

1) дати уявлення про зміни показників за минулий період, виявити тенденції та закономірності цих змін;

2) здійснити на їх основі прогноз про можливий характер злочинності у недалекому майбутньому.

Основні характеристики аналізу динамічних рядів:

- тренд як вираз тривалої, “вікової”, провідної тенденції розвитку злочинності;
- лаг, або відставання одного виду злочинності від іншого явища, пов′язаного з ним (безробіттям, економічною кризою);
- більш-менш регулярні (періодичні) коливання відносного тренда (сезонні, циклічні і т.п.);
- залишок, або несистематичний випадковий ефект;
- час (від початкового до кінцевого спостереження, або кількість таких спостережень).

Метод паралельних рядів – порівняння двох або більше рядів, що знаходяться у взаємозв′язку між собою (показники матеріального становища,

освіти та вчинення злочинів) для виявлення залежності між ними.

Повторне групування – один ряд показників, який впливає на інший, поділяється на групи (населення по рівню споживання алкоголю, наркотиків) для з′ясування, як характеризуються ці групи населення за іншою ознакою (рівнем злочинності).

Метод кореляційного аналізу – вивчення та вимірювання статистичного зв′язку ознак, ступінь їх тісноти, її кількісний вираз.

Коефіцієнт кореляції – міра тісноти (сили) зв′язку між статистичними ознаками;

- якщо дорівнює нулю, - зв′язок відсутній;
- якщо дорівнює одиниці - зв′язок стає не кореляційним, а функціональним, тобто зміні факторної ознаки відповідає певна зміна результативної ознаки;
- якщо дорівнює “+1” або “-1” – характеризує повний прямий позитивний або зворотний негативний зв′язок між порівнюваними ознаками. Таким чином, дробі в межах від 0 до 1 будуть визначати ступінь кореляції: більший дріб (наприклад, 0,9) свідчить про більшу кореляцію, а менший (0,3) – про меншу.

При вивченні 3 питання – Графічне відображення статистичних показників – дати поняття графіку, джерела інформації для його складання та способи графічного відображення показників злочинності.

Результати зведення статистичних даних об′єднуються у вигляді таблиць, графіків, схем, діаграм, картограм.

Статистичні таблиці – форма найбільш раціонального, наочного та систематизованого викладення результатів зведення та обробки статистичних матеріалів.

Кількість неповнолітніх, засуджених за зґвалтування у 2010-2018 роках:

Рік	Кількість засуджених н/л
2010	671
2011	509
2012	304
2013	302
2014	253
2015	276
2016	247
2017	232
2018	187

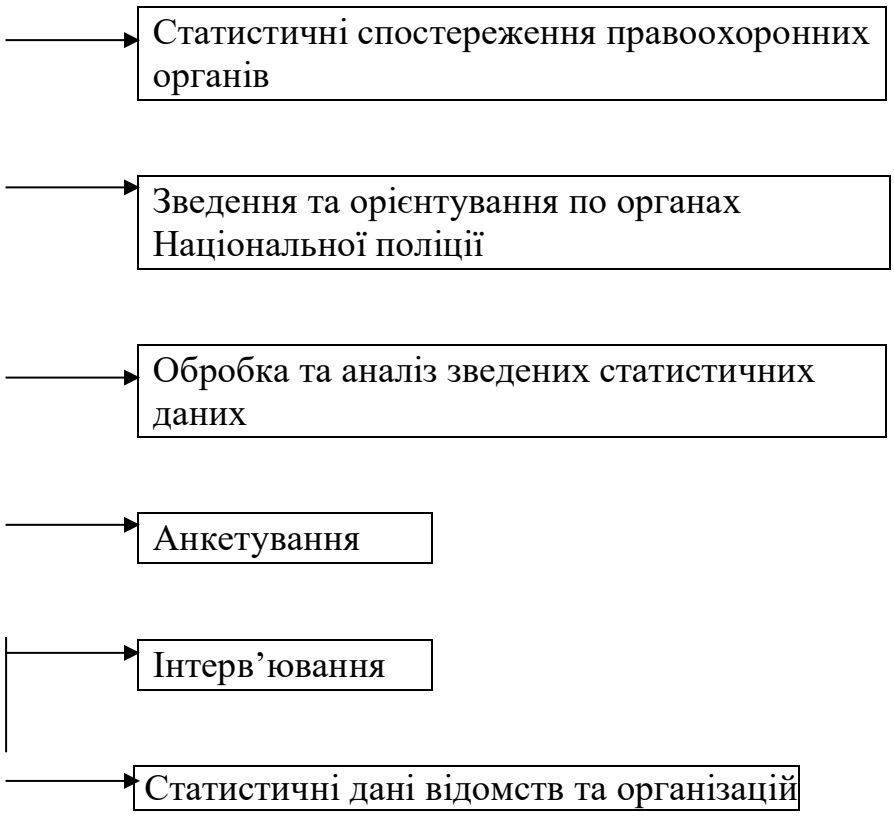

Питання 3. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ І ВИДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Кримінологічне прогнозування є частиною соціального прогнозу, який охоплює всі явища і процеси життєдіяльності суспільства: перспективи розвитку науки й техніки, економіки, демографічних й етнічних процесів, охорони здоров'я, освіти, мистецтва, держави і права тощо. Тому видами галузевого прогнозування можуть бути будь-які специфічні сфери суспільства. Однією з важливих галузей соціального прогнозування виступає передбачення розвитку кримінологічно значимих явищ і процесів.

Будь-яке прогнозування – це спроба проникнути у майбутній стан прогнозованого явища. Прогнозування – це процес отримання наукового знання про майбутнє, що ґрунтується на закономірностях певних явищ, в результаті аналізу їх стану в минулому і сьогоденні. Прогноз – це результат передбачення, висновок про ймовірність настання певних змін в об'єкті дослідження.

Таким чином, кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета

кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в майбутньому, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

Кримінологічний прогноз повинен дати відповідь на такі запитання:

- як виглядатимуть із заданою вірогідністю на відповідний термін основні показники злочинності (стан, рівень, структура, динаміка);
- яка ймовірність змін у видах злочинності, а відтак і в категоріях злочинців;
- які саме чинники і за якою силою негативно чи позитивно впливатимуть на злочинність;
- які категорії осіб можуть поповнити коло злочинців;
- яке існує співвідношення між найближчими і більш віддаленими завданнями боротьби зі злочинністю та які заходи найпридатніші для їх досягнення.

У кримінологічному прогнозуванні використовуються певні методи. Найпоширенішим є метод екстраполяції. Його сутність полягає у співставленні минулого і сучасного станів досліджуваного об'єкту та перенесенні на майбутнє виявлених закономірностей його розвитку.

Недоліком цього методу є те, що він забезпечує потрібний ступінь достовірності лише в короткострокових прогнозах і за умови достатньої стабільності суспільних відносин.

Точнішим є метод моделювання. Він передбачає прогнозування кількісних характеристик злочинності, які відображають її залежність від дії соціально-економічних, політичних, ідеологічних, правових та інших чинників. Підставивши у модель значення факторів, що обумовлюють злочинність на прогнозований період, визначають майбутній її стан. Складність даного методу полягає у тому, що ще недостатньо вивчені всі чинники злочинності, механізм їх взаємодії та сила впливу кожного з них на злочинність. Слабко використовуються математичні методи і комп'ютерні технології обробки емпіричного матеріалу.

Якість кримінологічних прогнозів підвищується при поєднанні екстраполяції і моделювання з методами експертних оцінок. Останній полягає в узагальненні думок фахівців щодо можливих змін кількісних і якісних показників злочинності за прогнозований відтинок часу. Існують певні правила збору, обробки, аналізу й узагальнення експертних оцінок.

За термінами кримінологічні прогнози поділяються на короткострокові (1-3 роки), середньострокові (до 5 років) і довгострокові (10 і більше років). Чим довший термін прогнозу, тим менша його достовірність (так само, як і в метеорологічних прогнозах).

Практичне значення кримінологічного прогнозування полягає у забезпеченні планової і цілеспрямованої діяльності державних органів і громадських організацій, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю. Вони орієнтуються на вибір адекватних засобів протидії цьому негативному явищу з урахуванням як наявних ресурсів, так і тих, що з'являться згодом. Прогнозування дозволяє заздалегідь підготуватися до вирішення нових

проблем, застерегти суб'єктів профілактики від такої ситуації, коли вони постають перед здійсненим фактом і змушені займатися вже наслідками, які склалися, не маючи можливості діяти на випередження.

У науковій літературі вже давно висловлювалися думки про потребу поряд із загальносоціальною проводити й індивідуальну профілактику злочинів. На ранніх етапах розвитку кримінології об'єктом профілактичного впливу обиралися особи, які вже скоїли злочин. Тобто йшлося про індивідуальну профілактику рецидивну. Обрання об'єктом індивідуального прогнозування осіб, які скоїли злочин, було обумовлено низкою причин. По-перше, в усьому масиві громадян не треба шукати особу, яка здатна скоїти злочин, бо злочинець апріорі є такою особою. По-друге, оскільки дана особа вже скоїла злочин, то вона перебуває або в пенітенціарному закладі, або під наглядом правоохоронних органів, а тому дослідникові легше спостерігати за нею. По-третє, під час попереднього слідства та судового розгляду справи був накопичений матеріал про цю особу, і кримінолог мав можливість вивчити цей матеріал, зменшуючи затрати часу на збір інформації про неї. І головне, особа злочинця становить суспільну небезпеку і тому вимагає особливої уваги в плані профілактичного впливу. Ці обставини дають ключ для розуміння факторів, що ускладнюють загальну індивідуальну профілактику злочинів. Справа в тому, що держава не має ресурсів для індивідуальної профілактичної роботи з кожним членом суспільства, та в цьому й немає потреби. Отже виникає необхідність виявлення тих осіб, які схильні до вчинення злочинів. Вирішення цього завдання і покладено на прогнозування індивідуальної злочинної поведінки.

Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

На думку А.П. Закалюка, методика індивідуального кримінологічного прогнозування має складатися з чотирьох частин, забезпечуючи послідовне вирішення наступних завдань:

- вивчення сучасного і минулого характеру поведінки особи й чинників, що її обумовлюють, середовища та ситуації, їх ознак, закономірностей формування, розвитку та проявів (здійснюється, як правило, шляхом застосування соціологічних методів і носить назву "методика ретроспекції");
- виявлення серед ознак, вказаних в п. 1, тих із них, які мають прогностичне значення; встановлення їх якісної ролі та кількісних показників, у тому числі в системі показників, найзручніших для практичного прогностичного застосування (найчастіше проводиться з використанням кількісних методів та шляхом кримінологічної інтерпретації результатів і носить назву "методика діагностики");
- створення прикладної моделі прогнозу злочинної поведінки (використовується метод моделювання ознак, зазначених у п. 2, та кількісних методів для визначення вірогідності прогнозованих висновків; це методика, власне, прогнозу);

- практичне прогнозування (здійснюється завдяки створенню і застосуванню методики, що визначає порядок, правила та способи користування прогностичною моделлю).

Треба зазначити, що наприкінці 60 – початку 70-х років минулого століття вітчизняні кримінологи почали активно розробляти проблему індивідуального кримінологічного прогнозування. Праця Г.А. Аванесова "Теория и методология криминологического прогнозирования" дала поштовх до створення відповідних методик. Вагомий внесок у цю справу зробили Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, А.Ф. Зелінський, А.П. Іващенко, Л.А. Ігнатьєв, Г.М. Міньковський, А.А. Новіков та інші.

Дослідження показали, що тип особи є своєрідною інтегративною моделлю, яка дає змогу встановлювати відповідність конкретної особи даній моделі. Виділення типів особи злочинців, а також осіб, від яких з високим ступенем ймовірності можна очікувати скоєння злочину, лежить в основі моделей їх типових ознак. Прогноз злочинної поведінки базується на встановленні належності (або неналежності) ознак даної особи до вказаних моделей.

Типологія осіб проводиться, як правило, за трьома критеріями: характером і змістом антисоціальної спрямованості; її інтенсивністю; глибиною антисуспільної спрямованості. Так, за глибиною антисуспільної спрямованості виокремлено осіб: асоціального типу, антисоціального типу, суспільно небезпечного типу. В свою чергу, останній тип поділяється на осіб: некримінального різновиду, передкримінального різновиду і кримінального різновиду. В ході емпіричних досліджень були виявлені ознаки, значимі для прогнозу злочинної поведінки. Вони, як правило, показують негативне ставлення особи до таких соціальних цінностей, як праця, освіта, культура, сім'я, виховання підростаючого покоління, нормальне спілкування з людьми, дотримання норм моралі і права, тобто свідчать про належність до типу осіб антисуспільної спрямованості; вказують, що ці особи своєю поведінкою завдають шкоди названим соціальним цінностям, тобто відносяться до суспільно небезпечного типу.

Враховуючи систематичність антисуспільних проявів та небажання відмовитись від такого способу життя навіть за умови громадського і адміністративного впливу, можна зробити висновок, що особа, якій властиві вказані ознаки, з високою вірогідністю може скоїти злочин, а отже досягла передкримінального стану.

Однак тут треба мати на увазі, що людина – істота непередбачувана в силу того, що вона, на відміну від істот природи (тварин), наділена свободою волі. І який варіант поведінки – злочинний чи незлочинний – вона вибере в кожному конкретному випадку залежить тільки від неї самої. Людина – причина і результат своєї діяльності. Тому в якому б передкримінальному стані не знаходилась особа, підставою для застосування до неї заходів правового характеру можуть бути тільки вчинені діяння, які заборонені законом.

Сказане не означає, що прогнозування індивідуальної злочинної поведінки втрачає будь-який практичний сенс. Прогноз розвитку особи та її

поведінки є важливим елементом індивідуальної профілактики злочинів, виправлення засуджених, їх реадаптації після відбування покарання тощо. Але наразі правильніше говорити про прогнозування поведінки не конкретної особи, а певних типів осіб з більш або менш вираженими криміногенними ознаками.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. Кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою.

2. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

3. Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в перспективі, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

4. Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

Питання 4. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ І ВИДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін.

Кримінологічне планування може бути ефективним за умови включення його як елементу системи соціального управління, зокрема суб'єктів профілактики злочинів. Дієвість їх роботи залежить від:

- чіткого усвідомлення всіма і кожним своїх функціональних обов'язків;
- належного забезпечення відповідними ресурсами;
- знання умов майбутньої ситуації, в якій доведеться реалізовувати покладені на них завдання;
- координації дій усіх ланок системи з метою оптимального досягнення спільної мети.

План – це різновид управлінського рішення, поданого у вигляді системи взаємопогоджених і взаємопов'язаних заходів, які потрібно здійснити у встановленій послідовності та визначені строки з метою досігнення поставлених цілей.

Планування – це формування низки планів в системі певної галузі. Скажімо, якщо йдеться про органи поліції, то маються на увазі плани як цього міністерства, так і усіх служб та підрозділів.

Комплексне планування охоплює розробку міжвідомчих завдань і засобів боротьби зі злочинністю на певній території чи сфері суспільного життя. Основне його завдання в тому, щоб об'єднати різних суб'єктів профілактики злочинів і спрямувати їх зусилля у єдине русло цілеспрямованої діяльності. Прикладом такого планування є Комплексна програма профілактики правопорушень на 2015-2017 роки.

Кримінологічне планування ґрунтується на наступних принципах:

- наукової обґрунтованості, який полягає в тому, що планування повинно здійснюватися на основі наукового аналізу об'єктивної дійсності, в умовах якої реалізовуватиметься план. При цьому мають бути науково обґрунтовані: завдання органу, що реалізує план, його ресурсне забезпечення, передбачення майбутньої ситуації, в якій йому доведеться діяти.
- законності, який передбачає розробку планів відповідно до чинного законодавства.
- актуальності, який означає необхідність у процесі планування визначити пріоритетні напрямки профілактичної діяльності.
- реальності, який вимагає врахування об'єктивних можливостей суб'єктів профілактики.
- конкретності, який передбачає однозначність змісту запланованих заходів, термінів їх виконання, суб'єктів реалізації та контролю.
- несуперечливості, який означає узгодження в межах плану усіх його складових частин, аби вони не суперечили один одному.
- субординації, який полягає у підпорядкуванні заходів короткострокових планів довгостроковим, нижчих ланок суб'єктів профілактики вищим.
- інформативності, який розглядається у двох аспектах. Згідно з першим, цей принцип означає складання плану на підставі повної й достовірної інформації. Відповідно до другого аспекту, план повинен розроблятися таким чином, щоб при якомога меншому обсязі знакового масиву містити якнайбільше необхідної інформації.

Кримінологічне планування має свої етапи. Основними з них є:

1. Підготовчий. Змістом цього етапу є збір та обробка кримінологічної інформації, визначення основних завдань на планований термін.
2. Збору пропозицій. Тут особа, відповідальна за складання плану, доводить отриману на підготовчому етапі інформацію до керівництва суб'єктів попередження злочинності, а потім узагальнює їх пропозиції і вносить до відповідного плану.
3. Узгодження плану. Цей етап передбачає координацію дій окремих суб'єктів з урахуванням їх наявних ресурсів, а також узгодження заходів нижчестоящих органів з планом вищестоящих.
4. Затвердження плану. Останній етап, на якому керівник відповідного суб'єкта профілактики злочинів, перевіривши відповідність плану основним завданням, що стоять перед ним, та планам вищестоящих органів, затверджує його.

Для реалізації принципів планування використовують відповідні методи. При цьому на кожному етапі суб'єкт планування повинен обирати

найдоцільніші з них. На першому етапі застосовуються методи, які умовно можна об'єднати в групу методів збирання та обробки інформації. Сюди відносяться:

1) соціологічні методи – анкетування, інтерв'ювання, опитування, спостереження;

2) математичні методи – сітьового, лінійного, динамічного планування, метод послідовних наближень, балансовий метод.

Важливою умовою, яка забезпечує високу ефективність плану, є контроль за його виконанням. Це особливо стосується діяльності спрямованої на боротьбу з таким складним і багатогранним явищем, як злочинність.

Планування тісно пов'язане з кримінологічним прогнозуванням. Щодо їх співвідношення, то у науковій літературі існують різні погляди. Одні автори стверджують, що прогнозування – це процес, який передує плануванню. Інші вважають, що це етап, наступний за плануванням, який охоплює перспективи, що не піддаються плануванню. Треті уявляють прогнозування як передбачення некерованих процесів природи і суспільства, а планування – як засіб регулювання керованих процесів.

Основним змістом планування є визначення засобів та способів досягнення поставлених цілей, раціональне використання ресурсів при мінімумі затраченого часу. Головна різниця між прогнозуванням і плануванням полягає у тому, що в першому випадку виявляється зв'язок сучасного з майбутнім, фактичного стану злочинності з її станом у перспективі. При плануванні ж вирішується інше питання – як треба діяти, щоб досягти бажаного результату в майбутньому.

Кримінологічне планування можливе за певних умов, а саме:

- наявності конкретної кінцевої мети, щоб процес планування не перетворився у безладні дії;
- визначеності у часі, в межах якого ця мета має бути досягнута;
- визначеності у засобах, які використовуватимуться для реалізації поставлених завдань;
- кінцева мета не повинна бути жорстко прив'язана до засобів її здійснення.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін.

2. Кримінологічне планування має свої етапи, основними з яких є: підготовчий; збору пропозицій; узгодження плану; затвердження плану.

ВИСНОВКИ ПО ТЕМІ:

Підсумовуючи, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній

стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою.

2. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

3. Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в перспективі, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

4. Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

5. Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін.

6. Кримінологічне планування має свої етапи, основними з яких є: підготовчий; збору пропозицій; узгодження плану; затвердження плану.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ:

Відпрацювати питання:

1. Сутність та зміст завдання та види кримінологічного прогнозування.
2. Завдання та види кримінологічного прогнозування
3. Поняття, завдання та види кримінологічного планування в діяльності органів поліції.

ТЕМА № 6. КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Рекомендована література
Вступ
1. Загальна характеристика діяльності органів поліції щодо профілактики кримінальних правопорушень.
2. Основні напрямки профілактичної діяльності органів поліції.
3. Форми та етапи профілактичної діяльності органів поліції і її різних підрозділів.
Висновки

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

акти міжнародного права:

1. Конвенция относительно рабства от 25 сентября 1926 года с изменениями, внесенными протоколом от 7 декабря 1953 года. Украина присоединилась к данной Конвенции 29 августа 1959 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_857. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії Верховної Ради № 3484–XI від 26.01.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

закони:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. №1835-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
6. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з міст позбавлення волі: Закон України від 22.06.2001 р. №1435-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
8. Про громадянство. Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
9. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 року № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
13. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. (Дата звернення 10.08.2019 р.).
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10. (Дата звернення 10.08.2019 р.).

МЕТА ЛЕКЦІЇ: складається із декількох деталізованих завдань:

1. Дати загальну характеристику діяльності органів поліції щодо профілактики злочинів.
2. Визначити основні напрямки профілактичної діяльності органів поліції.
3. Охарактеризувати форми профілактичної діяльності органів поліції.

Роль і значення теми для діяльності працівників поліції – надає основні знання щодо кримінологічної профілактики, профілактики негативних фонових явищ в сучасному українському суспільстві, та їх впливу на кількісні та якісні показники злочинності, їх зв'язок і взаємозалежність з детермінантами злочинності, використання кримінологічної інформації в оперативно-службовій і професійній діяльності органів поліції та різних її підрозділів і служб.

Ключові слова: профілактика злочинів, протидія злочинності, запобігання (попередження) злочинності, профілактика злочинів певного виду, правова основа протидії злочинності, комплексна програма профілактики злочинів, значення програм протидії злочинності та профілактики злочинів для працівників органів поліції та різних її служб.

Обсяг знань, вмінь слухача після вивчення теми: знати поняття та зміст правових актів з питань протидії злочинності, види програм запобігання та профілактики злочинів, законодавчі акти, що регламентують діяльність органів поліції у запобіганні (попередженні, профілактиці) злочинів; вміти визначати першочергові та другорядні заходи запобігання злочинності, визначати коло суб’єктів, які можуть бути долучені до профілактики злочинів на дільниці; вміти складати плани попередження злочинності та профілактики злочинів на дільниці в цілому та по окремих напрямках.

ВСТУП

Особливе місце серед суб’єктів профілактичної діяльності займають органи Національної поліції, які здійснюють заходи як загальної, так і індивідуальної профілактики. В діяльності поліції поєднується адміністративні, оперативно-розшукові, охоронні, слідчі та попереджувальні, профілактичні заходи боротьби зі злочинністю. Основні завдання, обов’язки і права органів поліції передбачені Законом України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року. Для виконання обов’язків по боротьбі зі злочинністю, а також функцій по її попередженню структурно у поліції і при ній створені відповідні головні управління, служби і підрозділи: кримінальної поліції, патрульної поліції, карного розшуку, превентивної поліції, адміністративні служби поліції: дозвільна, міграційна, поліція охорони, а також досудового розслідування, приймальники-розподільники, приймальники-розподільники для неповнолітніх та ін.

ПИТАННЯ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Попередження злочинів органами поліції є видом діяльності служб, підрозділів та співробітників названих органів, що здійснюється в межах їх компетенції, по запобіганню та припиненню злочинів, виявленню причин та умов, що сприяють їх скоєнню, застосуванню заходів до осіб з протиправною

поведінкою з метою недопущення з їх боку злочинних дій.

Характерною рисою діяльності органів поліції щодо профілактики злочинів є комплексний характер, який проявляється в таких аспектах:

1) органи поліції, на відміну від інших суб'єктів попереджувальної діяльності, впливають на дуже широке коло об'єктів профілактики;

2) займають одне з центральних місць у системі суб'єктів профілактики злочинів, що проявляється у цілісній взаємодії з усіма суб'єктами, наданні інформації про стан оперативної обстановки, виявленні причин і умов злочинності та осіб, які потребують індивідуального профілактичного впливу, у наданні методичної і практичної допомоги в проведенні попереджувальних заходів;

3) органи поліції не лише самі виявляють і ліквідують причини і умови злочинів, але у встановленому законом порядку пред'являють іншим суб'єктам вимоги щодо виконання покладених на них функцій у сфері зміцнення правопорядку;

4) органи поліції здійснюють попереджувальну діяльність на всіх рівнях, у всіх видах і формах, використовуючи при цьому широкий арсенал різноманітних методів і засобів як гласних, так і оперативних;

5) у структуру органів поліції входять ряд служб і підрозділів, єдине або головне призначення яких полягає у реалізації профілактичних функцій.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Попередження злочинів органами поліції є видом діяльності служб, підрозділів та співробітників названих органів, що здійснюється в межах їх компетенції, по запобіганню та припиненню злочинів, виявленню причин та умов, що сприяють їх скоєнню, застосуванню заходів до осіб з протиправною поведінкою з метою недопущення з їх боку злочинних дій.

ПИТАННЯ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Аналіз діючого законодавства, нормативних актів НП та МВС України дає можливість виділити основні напрямки попереджувальної діяльності органів поліції:

– активна участь у забезпеченні громадського порядку, охороні державної та індивідуальної власності, законних прав громадян, перекриття каналів незаконного збагачення;

– профілактика особливо небезпечних і тяжких злочинних проявів у державі, які за кілька останніх років мають тенденцію до зростання. Особливе місце серед них займають організована і професійна злочинність, злочини, вчинені з особливою жорстокістю і садизмом;

– профілактика пияцтва, алкоголізму, наркоманії, поширення вірусу ВІЛ/СНІД. Держава надає особливого значення створенню у країні обстановки нетерпимого ставлення до порушників норм права; до подолання негативних звичок і пережитків, і передусім пияцтва, наркоманії, що згубно впливають на здоров'я і духовний розвиток людей, завдають не лише моральних та

матеріальних збитків суспільству, але й штовхають таких осіб на вчинення злочинів;

– особлива значимість у попереджуючій діяльності надається профілактиці правопорушень неповнолітніх. З цього середовища дуже часто виходять особи, які вчиняють найбільш небезпечні і розповсюджені злочини, такі як: крадіжки, грабежі, розбійні напади, згвалтування, убивства, хуліганство, угони транспортних засобів. Контингент цих осіб дає максимальний, порівняно з іншими категоріями засуджених, процент рецидиву, передбачаючи тим самим тенденції зростання рецидивної злочинності на багато років уперед;

– одним з напрямків попереджувальної діяльності є профілактика рецидивної злочинності. Колегія МВС України неодноразово відзначала, що незважаючи на заходи, які вживаються, проблема подолання рецидивної злочинності залишається гострою. Рецидивістами вчиняється значна кількість злочинів, переважно особливо небезпечних і тяжких. За останнє десятиріччя на 95% зросла кількість злочинів, вчинених особливо небезпечними рецидивістами – тими, хто має декілька судимостей за тяжкі та особливо тяжкі злочини;

– важливим напрямком попереджувальної діяльності є профілактика злочинності у сфері економічних відносин. Розвал економіки, інфляція, безробіття є тим середовищем, яке породжує тіньову економіку, створює мафіозні угруповання. Цей вид злочинності завдає державі величезних збитків;

– тенденції останніх років свідчать про домінування у структурі злочинності майнових злочинів. У середньому вони становлять понад 70 % від загальної кількості. Тому перед органами поліції стоять невідкладні завдання щодо їх попередження;

– найвищими соціальними цінностями є людське життя та здоров’я. На жаль, злочинні посягання на життя і здоров’я громадян за останні 3 роки мають тенденцію до стрімкого зростання. Проведення ООС, мародерство, насильство над мирним населенням в районі бойових дій, неконтрольоване поширення вогнепальної зброї по всій території країни, відсутність чітко визначеної політики держави щодо вироблення та продажу алкоголю, ввезення великих партій наркотиків призвели до зростання злочинних проявів у сфері сімейно-побутових відносин. Звідси випливає чергові напрямки попереджувальної діяльності, які стоять перед органами поліції;

– збільшилася кількість правопорушень, що вчиняються в громадських місцях, у парках, на вулицях, майданах, інших місцях масового перебування та відпочинку громадян, особливо у вечірній і нічний час. Органи поліції зобов’язані застосовувати відповідні профілактичні заходи щодо їх попередження;

– важливим напрямком є профілактика необережних злочинів і правопорушень у сфері екології, які завдають суспільству значних збитків.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Основними напрямками попереджувальної діяльності органів поліції є: активна участь у забезпеченні громадського порядку, охороні державної та

індивідуальної власності, законних прав громадян, перекриття каналів незаконного збагачення; профілактика особливо небезпечних і тяжких злочинних проявів у державі, які за кілька останніх років мають тенденцію до зростання; профілактика пияцтва, алкоголізму, наркоманії, поширення вірусу ВІЛ/СНІД; особлива значимість у попереджуючій діяльності надається профілактиці правопорушень неповнолітніх; одним з напрямків попереджувальної діяльності є профілактика рецидивної злочинності; профілактика злочинності у сфері економічних відносин; профілактика корисливих злочинів; попередження злочинів проти життя та здоров'я особи; охорона громадського порядку; профілактика необережних злочинів і правопорушень у сфері екології, які завдають суспільству значних збитків.

ПИТАННЯ 3. ФОРМИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Основними формами попереджувальної діяльності органів поліції є:

1) повна реєстрація і своєчасне розкриття злочинів, а також розшук злочинців;

2) ведення справ профілактичного обліку на осіб, схильних до скоєння злочинів та інших правопорушень;

3) індивідуальні бесіди з особами, схильними до правопорушень;

4) вжиття необхідних заходів до осіб, схильних до правопорушень (попередження, штраф, адмінарешт, конфіскація, позбавлення прав, направлення на примусове лікування, встановлення адміністративного нагляду, притягнення до кримінальної відповідальності);

5) проведення різноманітних рейдів з метою затримання правопорушників; виявлення причин і умов злочинності та їх усунення;

6) розробка комплексних планів попередження злочинності на території обслуговування;

7) інформування державних органів про стан злочинності, причини та умови, що її детермінують;

8) координація діяльності і надання методичної допомоги громадським формуванням у справі попередження правопорушень;

9) проведення правової пропаганди серед населення.

Неважко помітити, наскільки багатогранна попереджувальна діяльність органів Національної поліції. У той же час вона здійснюється на основі законів і наданих функцій.

В теорії кримінології та на практиці виділяють наступні етапи попереджувальної діяльності органів поліції:

– розробка і здійснення загальних напрямків попереджувальної діяльності;

– конкретизація загальних планів, «заземлення» їх до рівня колективів, підприємств, установ, організацій і місць проживання населення;

– організація індивідуально-виховної роботи з особами, які поставлені на профілактичний облік в органах поліції;

– попередження злочинів з боку осіб, про злочинні наміри яких відомо

органам поліції;

– розкриття злочинів і розшук злочинців з метою недопущення нових злочинних проявів;

– виховна робота з раніше засудженими особами з метою недопущення вчинення ними повторних злочинів.

Методи запобіжного впливу на злочинність.

Профілактика злочинності потребує пошуку відповідних методів запобіжного впливу на криміногенні об'єкти. А вони, нагадаємо, різні за походженням, а тому необхідні й різні методи. Термін "метод" у кримінологічних публікаціях уживається найчастіше в значенні "спосіб діяння, впливу, сукупність, система різних способів, заходів, засобів впливу соціальних суб'єктів на криміногенні об'єкти". У нашому розумінні і вживанні, метод є своєрідним науково обґрунтованим підходом ефективного впливу на ті чи інші криміногенні об'єкти з метою їх усунення. Він відповідає на питання: як діяти, на що спрямовувати дії, що для цього потрібно, скільки потрібно сил і часу, яке для цього потрібне ресурсне забезпечення? По суті, метод - своєрідна запобіжна стратегія.

Залежно від природи криміногенних об'єктів методи запобіжного впливу можна поділити на три групи: на методи (а) соціального, (б) правового, (в) психічного характеру.

Методи соціального характеру. За своєю природою ці методи носять соціальний характер, бо спрямовані на явища й процеси, які за своїм походженням зумовлені сферою соціального, фізичного й духовного буття людей і коріняться в ньому. Наведемо декілька прикладів таких методів: метод відведення антигромадської активності, тобто для населення і особливо для його криміногенної частини створюються та впроваджуються програми відведення ("каналізування") можливої антигромадської активності людей шляхом множинності альтернативних форм задоволення їх потреб й інтересів; метод девіктимізації, коли усуваються чинники віктимізації; метод деалкоголізації населення - зменшення обсягу вживання спиртних напоїв, пива, їх рекламування (наприклад, для обмеження алкоголізації у багатьох країнах світу і зараз використовуються різні підходи вирішення цієї проблеми: "сухий" закон, обмеження продажу спиртного за віком, часом, місцем, примусове і добровільне лікування від алкоголізму, підвищення соціального контролю за додержанням антиалкогольного законодавства та ін.; метод денаркотизації; метод протидії кримінально небезпечним ситуаціям - "стратегія втручання у кризові ситуації" тощо.

Методи правового характеру. Ці методи правового регулювання повинні стимулювати, заохочувати, сприяти упровадженню та розвитку соціально-позитивної поведінки людей, протидіяти виникненню потенційних та існуючим криміногенним об'єктам, негативним стереотипам поведінки, деформації особистості та ін. До них належать: метод кримінально-правового утримання (загальне запобігання злочинам); метод декриміналізації та депеналізації і навпаки, бо на кількісно-якісні показники злочинності істотний вплив має соціально-правова реакція суспільства, на ті чи

інші форми і види поведінки з відхиленням; метод цивільно-правового запобігання злочинності – спосіб обмеження та усунення криміногенних об'єктів шляхом використання запобіжних можливостей різних галузей права (наприклад, прозорість приватизації майна, спрощення дозвільних процедур отримання ліцензій та ін.).

Методи психічного характеру. Якщо виходити з припущення, що серед криміногенних об'єктів значне місце займають властивості особистості, то з цього випливає потреба усунення явищ соціально-психологічної непристосованості. Ускладнення соціалізації, адаптації виникають і через властивості особи, яка внаслідок обмеження можливостей (психічних, розумових, вольових, емоційних) зазнає складнощів із соціальним пристосуванням, що сприяє деструктивній поведінці. Іноді виникають течії анормальної, маргінальної поведінки, якої додержуються певні групи осіб, що утворюють цілі прошарки населення, в основному молоді (панки, футбольні фанати, члени релігійних сект, правового сектору, інших націоналістичних та профашистських угруповань). Для успішного запобігання злочинам до таких осіб слід, поруч з іншими, застосовувати методи психічного впливу, інакше кажучи засоби інформаційного, інтелектуального, медико-психологічного впливу на свідомість і волю особистості. До цих методів можна віднести: (а) метод масової комунікації, тобто розповсюдження інформації, яка орієнтована на утвердження духовних цінностей, моральних та правових норм суспільства з метою справляти ідеологічний вплив на думки, оцінки, настрої почуття, рішення, мотивацію поведінки значної кількості населення (наприклад, кримінологічна і правова поінформованість людей про ефективність запобіжних заходів, покращення кримінологічної обстановки в країні тощо); (б) метод медико-реабілітаційного впливу, спрямований на недопущення вчинення злочину особами з психічними аномаліями; (в) метод пошукової активності, призначений для знаходження способів протидії таким явищам, як вандалізм, масові бійки підлітків, футбольний фанатизм та ін.).

Пошук і відкриття методів ефективного запобіжного впливу на відповідні криміногенні об'єкти - це і є науковий підхід до свідомої, обґрунтованої, цілеспрямованої протидії злочинності, що потребує подальших досліджень фахівців-кримінологів та інших галузей знань.

Основні принципи організації та діяльності органів поліції по запобіганню злочинності.

Організація та управління процесом запобігання злочинності, а також запобіжні методи і заходи повинні відповідати певним принципам або вимогам. Термін "принцип" у перекладі з латинської мови означає основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, діяльності, поведінки. Отже, принцип або вимога - поняття, яким визначаються основні положення, наказ, категоричне веління щодо будь-якої діяльності. Запобігання злочинності має відповідати єдиній загальній вимозі - бути достатньо ефективним, оскільки інакше може виявитися, що воно або не потрібне, або його заходи навіть шкідливі. Основні вимоги, яким повинна відповідати система запобігання злочинності, - це демократизм, гуманізм, законність, обґрунтованість,

економічна доцільність, радикальність, науковість і прогресивність, комплексність і диференціація, реальність і конкретність методів і заходів.

Демократизм як принцип означає, що запобігання злочинності - загальнодержавна справа, у вирішенні якої активну участь беруть не тільки державні органи влади, управління, самоврядування, а й широкі верстви населення, про що свідчить Закон України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" від 22 червня 2000 р.

Гуманність заходів запобігання злочинності виявляється, перш за все, в тому, що не можуть бути застосовані такі заходи, що суперечать загальнолюдській моралі, пов'язані з жорстокістю, принижують честь і гідність людини. Крім того, запобігання злочинам - це гуманістичний напрям протидії злочинності, який ставить на перше місце усунення негативних явищ, які ведуть до морального падіння людської особистості. Гуманність передбачає й те, що запобіжні заходи стосовно криміногенних осіб не повинні без потреби зачіпати інтереси інших людей (членів сім'ї, родичів та ін.).

Законність як принцип підкреслює, що система запобігання злочинності ґрунтується на правовій основі. Інакше кажучи, заходи запобігання не повинні суперечити законові. Законність як головний принцип правової держави перш за все передбачає унормованість усіх аспектів запобіжної діяльності та суворе дотримання норм закону суб'єктами запобігання злочинності. І як би не принадно було в деяких випадках законність підмінити доцільністю, треба завжди пам'ятати про те, що найвищою мірою доцільності є законність.

Обґрунтованість полягає в тому, що розробляти й реалізувати необхідно тільки методи і заходи запобігання, які спираються на досконалу кримінологічну інформацію про криміногенні об'єкти й за допомогою яких держава і суспільство спроможні вплив таких об'єктів обмежити, усунути, запобігти йому. Ця вимога зобов'язує суб'єктів запобігання злочинності піклуватися про повну й усебічну кримінологічну інформацію стосовно стану злочинності, оточуючого середовища, ресурсного забезпечення, оцінки раніше проведених запобіжних заходів. Не може бути визнана обґрунтованою запобіжна позиція, яка виходить з припущень.

Економічна доцільність передбачає відносну простоту і вигідність заходів у порівнянні з прогнозованими результатами і можливими побічними наслідками. Проте економічний раціоналізм зовсім не зводиться до мінімальних витрат на запобігання злочинності. Такі витрати мають бути реальними і достатніми. Є іще один аспект цієї вимоги. Очікуваний виграш від вжиття тих чи інших заходів не повинен обертатися для держави та суспільства програшем. Наприклад, заходи зі зменшення майнового розшарування в суспільстві, запровадження програми "висвітлення" так званого "сірого" сектора тіньової економіки (легалізації тіньових капіталів некримінального походження) тощо - все це економічно виправдано, оскільки реалізація зазначених заходів у будь-якому разі позитивно позначиться на зменшенні злочинних проявів.

Радикальність як принцип зобов'язує до розроблення суб'єктами запобігання злочинності заходів не поверхневого і короткочасного характеру, а

таких, що сприяли б (в ідеалі) докорінній ліквідації криміногенних об'єктів. Радикальність не виключає, а навпаки, припускає необхідність заходів для усунення окремих частково криміногенних об'єктів, проте вони повинні знаходитися в руслі виконання головного завдання (наприклад, ліквідація в Україні ігрового бізнесу).

Науковість і прогресивність передбачають розроблення і втілення заходів запобігання злочинності з використанням сучасних технологій і досягнень науки. Цей принцип націлює кримінологів, фахівців інших галузей знань і практиків до пошуку найбільш ефективних заходів і засобів протидії злочинним проявам. Наприклад, використання електронного спостереження, приладів зовнішнього спостереження, базових технологій електронного документообігу тощо, а більш коротко: комп'ютерні технології - проти корупції.

Комплексність і диференціація заходів запобігання злочинності означає підхід до них як до єдиної системи. Це потребує, перш за все, окреслення сфери і форми конкретних дій кожного суб'єкта з урахуванням його можливостей і ресурсів. Диференціація необхідна також для визначення специфіки заходів кримінологічної профілактики, відвернення і припинення злочинів. Комплексний підхід потребує, з одного боку, об'єднання зусиль багатьох суб'єктів запобігання злочинності і зосередження сил та засобів на найважливіших напрямах, а з другого - чіткої диференціації дій кожного суб'єкта і координації (наприклад, протидія алкоголізму, наркоманії, проституції, сімейному насильству та ін.).

Реальність - це принцип, урахування якого при запобіганні злочинності дозволяє, по-перше, розробляти економічно і політично доцільні запобіжні заходи при наявному ресурсному забезпеченні в певних умовах міста, часу та інших обставин; по-друге, брати до уваги фактичні запобіжні можливості суб'єктів; по-третє, співвідносити побічні економічні та соціальні явища від реалізації заходів з очікуваними наслідками. Отже, принцип реальності гарантує дійсну можливість і здійсненність методів і заходів, попереджає про неприпустимість волюнтаризму в кримінології.

Конкретність заходів знаходить своє відбиття в їх спрямованості на криміногенні об'єкти й у певному змісті, зумовленому особливостями (специфікою) усунення таких об'єктів, максимальній словесній визначеності заходів, професійній їх сформульованості, цілеспрямованості, наявністю суб'єктивної "прив'язки". Абстрактність, декларативність, "плакатність" заходів типу "підвищити рівень", "звернути увагу", "підняти" виховну роботу або матеріальний рівень, "зменшити майнове розшарування у суспільстві", "усунути причини й умови злочинності" дискредитують саму ідею запобігання злочинності, а заходи роблять практично формальними, безпредметними, далекими від виконання. Конкретність заходів - альфа і омега запобігання злочинності, пряма вказівка на те, що і як робити, за що відповідати.

Органи поліції.

Сфера і різноманітність злочинних проявів, їх причини й умови, мотиви, способи, знаряддя вчинення злочинів, види і ступінь організованості злочинної

діяльності, озброєність та технічна оснащеність певних видів злочинів зумовлюють наявність у державі спеціалізованої воєнізованої мобільної розгалуженої структурної установи, служби і підрозділи якої поєднували б у собі, зокрема: належний суб'єкт виконання державної політики у сфері протидії злочинності; оперативну поінформованість про криміногенну обстановку в країні, регіонах, містах, районах, селах, на певний території, підприємствах, установах, відомствах, серед різних верств населення, у кримінальному середовищі тощо; оперативно-розшукову діяльність з досудовим слідством щодо виявлення, розкриття, відвернення та припинення початих злочинів; вимогливість і відповідальність за охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; адаптаційні й ресоціалізаційні функції стосовно осіб, які відбули покарання; спеціально-кримінологічне, у тому числі віктимологічне та індивідуальне запобігання злочинності; координаційні функції діяльності всіх служб і підрозділів по запобіганню злочинності; наукове дослідження кримінологічних проблем з практичною розробкою концепцій і державних програм протидії злочинності та багато іншого. Такою державною установою в Україні є Міністерство внутрішніх справ.

Складовою частиною МВС є поліція. Правовою основою діяльності поліції є Закон України "Про Національну поліцію" від 2 липня 2015 року. Для виконання обов'язків щодо протидії злочинності, а також функції по її запобіганню структурно в поліції і при ній створено відповідні головні управління, служби й підрозділи: кримінальної поліції, патрульної поліції, карного розшуку, превентивної поліції, адміністративної служби поліції: дозвільні, міграційні, поліції охорони, а також органи досудового розслідування, приймальники-розподільники, інші спеціалізовані підрозділи (спецбатальйони, департамент внутрішньої безпеки, кінологічна служба, науково-дослідні установи тощо).

Залежно від місця їх діяльності функції запобігання злочинності умовно можна виділити і згрупувати ті з них, для яких запобігання є:

а) супутнім результатом функціональних обов'язків: управління адміністративної служби поліції, дозвільна система, патрульна поліція – як служба охорони громадського порядку, служба реєстрації і міграційної роботи, превентивна поліція, приймальники-розподільники та ін. На ці підрозділи і служби покладено завдання щодо запобігання правопорушенням, контролю за законністю поводження з вогнепальною зброєю, боєприпасами до неї, вибуховими, радіоактивними, хімічними матеріалами, сильнодіючими речовинами, додержання встановлених законодавством правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземних громадян та осіб без громадянства, запобігання "гастрольній" злочинності, в'їзду в Україну або виїзду з її території небезпечних злочинців, осіб, які розшукуються правоохоронними органами інших країн, Інтерполом або яким тимчасово заборонено виїзд з України, порушення правил дорожнього руху, бездомності громадян і бездоглядності дітей, забезпечення охорони власності, запобігання пожежам, забезпечення громадської безпеки під час проведення

масових заходів, припинення масових безпорядків у населених пунктах тощо;

б) однією із функцій у межах правоохоронної діяльності: міжрегіональні управління по боротьбі з організованою наркозлочинністю, карний розшук, служба інспекторів поліції та ін. Заходи щодо запобігання злочинності цими підрозділами і службами мають різноманітний і комплексний характер, здійснюються на спеціальному та індивідуальному рівнях, зокрема: аналіз кримінологічної обстановки і характеристики злочинності, її організованих проявів; виявлення та усунення обставин, що зумовлюють вчинення злочинів, їх рецидив; проведення оперативних операцій щодо припинення тяжких та особливо тяжких злочинів, розшуку і затримання злочинців, а також зниклих осіб; викриття злочинців і запобігання службовим злочинам, корупції, порушенню правил про валютні операції, відмивання "брудних грошей"; комп'ютерних злочинів; торгівлі зброєю; виявлення і усунення зловживання в процесі приватизації об'єктів державної і комунальної власності, житла, землі, забезпечення збереження врожаю, поголів'я худоби; запобігання незаконному обігу наркотиків і наркотизму; проведення індивідуального спеціально-кримінологічного запобігання; кримінологічна поінформованість населення про найбільш небезпечні злочинні прояви і засоби захисту від них; припинення діяльності злочинних організацій і організованих груп; протидія незаконній міграції, зникненню людей, торгівлі ними; запобігання та виявлення насильства в сім'ї, злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи та ін. Так, зазначені підрозділи у взаємодії з іншими службами поліції проводять операції розшукового і запобіжного характеру під різними кодовими назвами: "Зброя", "Вибухівка", "Трал", "Іноземець" тощо;

в) основними функціями (головним чином, щодо відвернення та припинення злочинів, їх викриття, затримання злочинців): були спеціалізовані підрозділи поліції, призначені для швидкого реагування ("Альфа", "Беркут", "Кобра"); частини особливого призначення та ін. На цей час реформатори МВС України намагаються створити аналогічні підрозділи, оскільки йдеться про запобігання злочинам проти життя і здоров'я особи, її честі й гідності, власності, у сфері господарської діяльності, громадської безпеки, безпеки руху та експлуатації транспорту, громадського порядку і моральності, незаконного обігу наркотиків, тероризму та ін. Під час виконання спецзавдань співробітники цих підрозділів повинні діяти в межах Конституції України, Положення про поліцію, відомчих нормативних актів. Як показує практика, використання таких підрозділів диктується криміногенною обстановкою, необхідністю оперативного втручання у кризові ситуації, потребою в обмеженні технічних можливостей вчинення злочинів, послабленні кримінального напруження в окремих регіонах держави, на трасах, місцевостях;

г) складовою частиною функціональної діяльності: органи досудового слідства. Діяльність цих підрозділів щодо запобігання злочинності здійснюється у виді слідчої профілактики. Для її реалізації в нормах КПК України передбачено обов'язок органів досудового слідства і судового розгляду кримінального провадження (справи) виявляти причини й умови, які

сприяли вчиненню злочину, і вживати заходів щодо їх усунення шляхом внесення у відповідні державні органи, громадські організації або посадовим особам подання про вжиття заходів для усунення цих обставин. Форма і зміст цього подання мають відповідати певним вимогам, яких органи дізнання і досудового слідства повинні додержуватися. У поданні стисло викладається суть справи, хто і за який злочин притягнений до відповідальності, дається більш докладна характеристика криміногенних явищ, що призвели і ще можуть призвести до нового злочину, вносяться конкретні рекомендації щодо їх усунення. Протягом 30 днів адресат, куди направлено подання, повинен дати відповідь про вжиті заходи відповідно до подання. У разі залишення посадовою особою подання без розгляду орган дізнання, слідчий або прокурор зобов'язані вжити заходів, передбачених статтями 254-257 КУАП.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, основними формами попереджувальної діяльності органів поліції є: повна реєстрація і своєчасне розкриття злочинів, а також розшук злочинців; ведення справ профілактичного обліку на осіб, схильних до скоєння злочинів та інших правопорушень та проведення індивідуальних бесід з особами, схильними до правопорушень; попередження адміністративних правопорушень; виявлення причин і умов злочинності та їх усунення; розробка комплексних планів попередження злочинності на території обслуговування; координація діяльності суб'єктів попередження злочинності; проведення правової пропаганди серед населення тощо.

Етапами попереджувальної діяльності органів поліції є: розробка і здійснення загальних напрямків попереджувальної діяльності; конкретизація загальних планів, «заземлення» їх до рівня колективів, підприємств, установ, організацій і місць проживання населення; організація індивідуально-виховної роботи з особами, які поставлені на профілактичний облік в органах Національної поліції України; попередження злочинів з боку осіб, про злочинні наміри яких відомо органам поліції; розкриття злочинів і розшук злочинців з метою недопущення нових злочинних проявів; виховна робота з раніше засудженими особами з метою недопущення вчинення ними повторних злочинів.

ВИСНОВКИ ПО ТЕМІ:

Підсумовуючи, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Попередження злочинів органами поліції є видом діяльності служб, підрозділів та співробітників названих органів, що здійснюється в межах їх компетенції, по запобіганню та припиненню злочинів, виявленню причин та умов, що сприяють їх скоєнню, застосуванню заходів до осіб з протиправною поведінкою з метою недопущення з їх боку злочинних дій.

2. Основними напрямками попереджувальної діяльності органів поліції є: активна участь у забезпеченні громадського порядку, охороні державної та індивідуальної власності, законних прав громадян, перекриття каналів незаконного збагачення; профілактика особливо небезпечних і тяжких злочинних проявів у державі, які за кілька останніх років мають тенденцію до зростання; профілактика пияцтва, алкоголізму, наркоманії, поширення вірусу

ВІЛ/СНІД; особлива значимість у попереджуючій діяльності надається профілактиці правопорушень неповнолітніх; одним з напрямків попереджувальної діяльності є профілактика рецидивної злочинності; профілактика злочинності у сфері економічних відносин; профілактика корисливих злочинів; попередження злочинів проти життя та здоров'я особи; охорона громадського порядку; профілактика необережних злочинів і правопорушень у сфері екології, які завдають суспільству значних збитків.

3. Основними формами попереджувальної діяльності органів поліції є: повна реєстрація і своєчасне розкриття злочинів, а також розшук злочинців; ведення справ профілактичного обліку на осіб, схильних до вчинення злочинів та інших правопорушень та проведення індивідуальних бесід з особами, схильними до правопорушень; попередження адміністративних правопорушень; виявлення причин і умов злочинності та їх усунення; розробка комплексних планів попередження злочинності на території обслуговування; координація діяльності суб'єктів попередження злочинності; проведення правової пропаганди серед населення тощо.

4. Етапами попереджувальної діяльності органів поліції є: розробка і здійснення загальних напрямків попереджувальної діяльності; конкретизація загальних планів, «заземлення» їх до рівня колективів, підприємств, установ, організацій і місць проживання населення; організація індивідуально-виховної роботи з особами, які поставлені на профілактичний облік в органах поліції; попередження злочинів з боку осіб, про злочинні наміри яких відомо органам Національної поліції України; розкриття злочинів і розшук злочинців з метою недопущення нових злочинних проявів; виховна робота з раніше засудженими особами з метою недопущення вчинення ними повторних злочинів.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Сутність та зміст кримінологічного попередження (профілактики) злочинності органами поліції.
2. Завдання та види попередження, профілактики злочинності органами поліції та різними їх підрозділами.
3. Поняття, завдання та види спеціального кримінологічного попередження злочинів підрозділами поліції та їх взаємодія з громадськими формуваннями.
4. Запропонуйте декілька методів впливу на злочинні прояви.
5. Назвіть вимоги, яких необхідно дотримуватися при здійсненні спеціально-кримінологічного запобігання злочинності.